

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 10, Sayı: 2, 2026, ss. 414-445/ Volume: 10, Issue: 2, 2026, pp. 414-445

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

Osman ALDEMİR

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Bursa
PhD Student, Bursa Uludağ University, Faculty of Theology, Department of Philosophy of Religion, Bursa/Türkiye

nihavend60@hotmail.com

orcid.org/0009-0006-0994-1546

ror.org/03tg3eb07

Öz

Bu çalışma, Kur'an kıssalarında bibliyoterapinin çok katmanlı yapısını psikolojik bir perspektiften incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda bibliyoterapi, bireyin okuma süreci aracılığıyla duygu, düşünce ve davranışlarını anlamlandırmasına yardımcı olmayı amaçlayan bir yaklaşım olarak ele alınmıştır. Araştırmada, Kur'an-ı Kerim'in kıssa anlatımları özellikle Yusuf Suresi örneği üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmada bibliyoterapi; narratif, bilişsel, duyuşsal davranışsal ve rehberlik edici boyutların yanı sıra ahlâkî, sosyal, varoluşsal ve manevî yönleriyle çok katmanlı bir yapı içerisinde değerlendirilmiştir. Metin merkezli inceleme sonucunda Kur'an kıssalarının özdeşim, duygusal boşalım ve içgörü süreçleri bakımından bibliyoterapik okumaya elverişli unsurlar taşıdığı görülmüştür. Yusuf Suresi'nde yer alan anlatılar, bireyin yaşadığı krizleri, kayıpları ve içsel çatışmaları anlamlandırmasına katkı sağlayan bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Kıssada öne çıkan iman, sabır, tevekkül, affedicilik ve umut gibi değerler, psikolojik dayanıklılık ve güçlüklerle başa çıkma bakımından değerlendirilebilecek unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Sonuç olarak çalışma, kutsal metinlerin bibliyoterapi bağlamında ele alınabileceğine ve Yusuf Suresi'nin farklı psikolojik ve manevî boyutlar bakımından tematik bir çerçevede incelenebileceğine işaret etmektedir. Bu yönüyle araştırma, din psikolojisi ve manevî danışmanlık alanlarına katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Bibliyoterapi, Bilgi ile İyileşme, Yusuf Suresi, Manevî Danışmanlık.

THE MULTILAYERED STRUCTURE OF BIBLIOTHERAPY IN QUR'ANIC NARRATIVES: A PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF SURAH YUSUF

Abstract

This study aims to examine the multi-layered structure of bibliotherapy in Qur'anic narratives from a psychological perspective. In this context, bibliotherapy is considered an approach that aims to help individuals make sense of their emotions, thoughts, and behaviors through reading. The narratives of the Qur'an are analyzed with particular focus on Surah Yusuf as a case example. Bibliotherapy is evaluated within a multidimensional framework that includes narrative, cognitive, affective, behavioral-guidance, moral, social, existential, and spiritual dimensions. The text-centered analysis indicates that Qur'anic narratives contain elements suitable for bibliotherapeutic reading in terms of identification, emotional catharsis, and insight. The narratives in Surah Yusuf provide material through which crises, losses, and internal conflicts may be

Geliş Tarihi: 15.05.2026

Doi: doi.org/10.52115/apjir.1951645

Kabul Tarihi: 14.08.2026

KUR’AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

interpreted. Values highlighted in the narrative, including faith, patience, trust in God, forgiveness, and hope, may be considered in relation to psychological resilience and coping with difficulties. In conclusion, the study suggests that sacred texts can be examined within the context of bibliotherapy and that Surah Yusuf can be analyzed through a thematic framework encompassing different psychological and spiritual dimensions. In this respect, the study offers a conceptual contribution to the fields of psychology of religion and spiritual counseling.

Keywords: *Psychology of Religion, Bibliotherapy, Healing through Knowledge, Surah Yusuf, Spiritual Counseling.*

Atıf / Cite as: Aldemir, Osman, “Kur’an Kıssalarında Bibliyoterapinin Çok Katmanlı Yapısı: Yusuf Suresi Örneğinde Psikolojik Bir Analiz”, *Apjir*, 10/2, (Ağustos 2026), 414-445.

Giriş

İnsan, yaşamı boyunca çeşitli psikolojik güçlüklerle karşılaşmakta ve bu zorlukları anlamlandırmaya, yönetmeye ve onlarla başa çıkmaya çalışmaktadır. Psikolojik güçlüklerin anlamlandırılması ve bunlarla başa çıkılması amacıyla yararlanılan yöntemlerden biri, okuma yoluyla bireyin kendisini ve yaşantılarını anlamasına yardımcı olan bibliyoterapidir. Bibliyoterapi, uygun metinlerin bireyin psikolojik gelişimini ve sorunlarla başa çıkma sürecini desteklemek amacıyla kullanılmasıdır. Bireyin metindeki karakter veya olaylarla özdeşim kurması, duygusal boşalım yaşaması ve kendi hayatına ilişkin içgörü geliştirmesi bibliyoterapinin temel süreçleri arasında değerlendirilmektedir.

Bibliyoterapide edebî ve psikolojik metinlerin yanı sıra bireyin ahlâkî, manevî, varoluşsal ve anlamla ilişkili ihtiyaçlarına hitap eden dinî metinlerden de yararlanılmaktadır. Kutsal metinlerin içerdiği anlatılar, değerler ve anlam çerçeveleri; bireyin yaşadığı güçlükleri yorumlamasına, farklı bakış açıları geliştirmesine ve hayatıyla ilgili yeni anlamlar oluşturmaya katkı sağlayabilecek kaynaklar arasında değerlendirilmektedir. Bu nedenle kutsal metinlerin bibliyoterapik imkânları, özellikle din psikolojisi ile manevî danışmanlık ve rehberlik alanlarında çeşitli teorik ve uygulamalı araştırmalara konu olmuştur.

Türkiye’de din psikolojisi ve manevî danışmanlık alanında bibliyoterapiyi dinî ve manevî metinlerle ilişkilendiren çalışmalar bulunmaktadır. Bu alandaki öncü araştırmalardan birini gerçekleştiren Fatıma Zeynep Belen, manevî danışmanlıkta bibliyoterapinin nasıl uygulanabileceğine ilişkin teorik bir çerçeve geliştirmiş ve manevî metinlerle yapılandırılmış on iki oturumluk bir programı deneysel olarak uygulamıştır. Belen, Kur’an kıssalarını güçlüklerle başa çıkma, sabır, tevekkül ve anlamlandırma süreçlerinde kullanılabilecek bibliyoterapik kaynaklar arasında değerlendirmiş; Hz. Yusuf’un kardeş kıskançlığına maruz kalması, zindandan yönetime yükselmesi, ailesine kavuşması ve kardeşlerini affetmesini de bu kapsamda ele almıştır.¹ Muammer Cengil ve Ümmügülüm Günsel Kaya ise Mesnevî hikâyelerini psikolojik rahatsızlıkları bulunan bireylere yönelik

¹ Fatıma Zeynep Belen, *Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014), 97-102, 214-218.

bibliyoterapi uygulamalarında kullanarak dinî-kültürel anlatıların bazı vakalarda farkındalık ve içgörü gelişimine katkı sağlayabileceğini göstermiştir.²

Kur'an kıssalarını doğrudan bibliyoterapik unsurlar bakımından inceleyen Aişe Avcı İnci, Kur'an'da yer alan on üç kadın kıssasında anlam arayışı, hayatın güçlükleriyle başa çıkma, motivasyon, iletişim becerileri, olumlu tutum geliştirme ve olumsuz duygu ve davranışları önleme kapsamında altmış dokuz unsur belirlemiştir. İncelenen anlatılar arasında Aziz'in hanımına ilişkin kıssa da yer almaktadır. Bu kıssa arzu ve isteklerin yönetilmesi, sadakat, iftira ve olumsuz davranışların sonuçları bakımından değerlendirilmektedir.³ Yakın dönemde Mustafa Koç, Mesnevî hikâyeleri ile Kur'an'dan seçilen ayetlerin kullanıldığı on iki oturumluk bibliyoterapi temelli manevî danışmanlık ve rehberlik psikoeğitim programı geliştirmiştir. Karma yöntemle yürütülen araştırmada programın üniversite öğrencilerinin kaygı, depresyon ve umutsuzluk düzeylerini azalttığı; yaşamı sürdürme nedenleri, içsel farkındalık, duygusal düzenleme ve manevî yönelim üzerinde olumlu etkiler oluşturduğu belirlenmiştir.⁴

Bu çalışmalar, dinî ve manevî metinlerin bibliyoterapide teorik, tematik ve uygulamalı biçimlerde kullanılabildiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Belen'in araştırması manevî danışmanlıkta kullanılabilecek farklı dinî-kültürel metinleri, Cengil ve Kaya'nın çalışması Mesnevî hikâyelerini, İnci'nin tezi Kur'an'daki kadın kıssalarını, Koç'un araştırması ise Kur'an ayetleri ve Mesnevî metinleriyle yapılandırılmış bir psikoeğitim programını merkeze almaktadır. Bu makale ise Yusuf suresindeki olayları, karakterleri ve dönüşüm süreçlerini sure bütünlüğü içerisinde farklı bibliyoterapik boyutlar bakımından ele alması yönüyle söz konusu çalışmalardan ayrılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar; insanın duygu, düşünce, tutum ve davranışlarına ilişkin çok yönlü anlatılar içermektedir. Kıssalarda karşılaşılan karakterler, olaylar ve hayat tecrübeleri okuyucunun özdeşim kurmasına; ilahî mesajlar ise yaşananları anlamlandırmasına ve alternatif davranış biçimleri üzerinde düşünmesine imkân sağlayabilir. Kıskançlık, korku, kayıp, ayrılık, arzu, sabır, ümit, pişmanlık ve bağışlama gibi insan hayatının farklı yönlerine temas eden bu anlatılar, Kur'an kıssalarının bibliyoterapik açıdan değerlendirilmesine elverişli bir içerik sunmaktadır. Burada söz konusu edilen husus, Kur'an okumasının doğrudan klinik veya deneysel bir tedavi yöntemi olarak kabul edilmesi değil; kıssaların taşıdığı anlamlandırma ve psikolojik rehberlik potansiyelinin metin merkezli olarak değerlendirilmesidir.

² Muammer Cengil - Ümmüğülsüm Günsel Kaya, "Psikolojik Rahatsızlıkları Olan Bireylere Mesnevi ile Bibliyoterapi Uygulaması", *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: DEM Yayınları, 2016), 415-437.

³ Aişe Avcı İnci, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bağlamında Kur'an-ı Kerimdeki Kadın Kıssalarında Bibliyoterapik Unsurlar* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 41-43, 85-96.

⁴ Mustafa Koç, "Bibliyoterapi Temelli Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Psiko-Eğitim Programı: Karma Desenli Bir Uygulama", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59 (01 Aralık 2025), 517-549.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

Kur'ân kıssaları içerisinde Hz. Yusuf'un hayatını konu edinen anlatı, insan psikolojisine ilişkin zengin içeriğiyle dikkat çekmektedir. Hz. Yakûb'un oğullarından biri olan Hz. Yusuf, çocukluk döneminde gördüğü bir rüyanın ardından kardeşlerinin kıskançlığına maruz kalmış ve onlar tarafından kuyuya bırakılmıştır. Yoldan geçen bir kervan tarafından kuyudan çıkarılarak Mısır'a götürülmüş, burada köle olarak satılmış ve Aziz'in evinde yetişmiştir. Aziz'in hanımının arzusunu reddetmesinin ardından iftiraya uğramış ve zindana gönderilmiştir. Zindandaki tutumu ve rüyaları yorumlaması, hayatında yeni bir dönemin başlamasına vesile olmuştur. Hükümdarın rüyasını yorumladıktan ve hakkındaki suçlamadan aklandıktan sonra ülkenin hazinelerinin yönetiminde sorumluluk üstlenmiştir. Kıtık yıllarında kardeşleriyle yeniden karşılaşmış ve ilerleyen süreçte ailesiyle buluşmuştur. Kıssa, Hz. Yusuf'un karşılaştığı güçlükler karşısında sergilediği sabır, irade, iffet, tevekkül ve bağışlayıcılığı farklı olaylar içerisinde yansıtmaktadır.

Kur'an'ın on ikinci suresi olan Yusuf suresi, Hz. Yusuf'un hayatını çocukluğundan yetişkinliğine kadar belirgin bir anlatı bütünlüğü içerisinde aktarmaktadır. Surenin başında bu anlatı "kıssaların en güzeli" olarak nitelendirilmektedir.⁵ Kardeş kıskançlığı, aile ilişkileri, ayrılık, hüzn, kayıp, yalnızlık, arzu, irade, iffet, iftira, zindan hayatı, sabır, tevekkül, ümit, pişmanlık ve affetme gibi temalar kıssanın farklı aşamalarında yer almaktadır. Yaşanan güçlüklerin, bunlara verilen tepkilerin ve kişilerin zaman içerisinde geçirdiği değişimin aynı anlatı içerisinde izlenebilmesi, Yusuf suresini bibliyoterapik inceleme bakımından dikkate değer bir örnek hâline getirmektedir.

Bu çerçevede araştırmanın temel problemi, "Yusuf Suresi'nde yer alan anlatı, karakter, olay ve mesajlar bibliyoterapinin anlatısal, bilişsel, duyuşsal, davranışsal-rehberlik, ahlâkî, sosyal, varoluşsal ve manevî boyutları bakımından nasıl değerlendirilebilir?" sorusudur. Çalışma, bibliyoterapi kavramını kutsal metinler bağlamında ele alarak Yusuf Suresi'ndeki anlatı ve temaların bibliyoterapik açıdan taşıdığı imkânları incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda farklı psikolojik süreçlerin kutsal metin merkezli bir okuma içerisinde nasıl ilişkilendirilebileceği tartışılmaktadır.

Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği çalışmada doküman analizi, hermenötik yorumlama ve tematik çözümlemeden yararlanılmıştır.⁶ Ayetler öncelikle sure bütünlüğü ve tefsir literatürü dikkate alınarak yorumlanmış, ardından bibliyoterapi literatüründe öne çıkan süreçlerle ilişkileri bakımından incelenmiştir. Elde edilen veriler araştırma için belirlenen bibliyoterapik boyutlar altında sınıflandırılarak tematik biçimde değerlendirilmiştir. Araştırma Kur'an'daki bütün kıssaları değil, Yusuf Suresi'ni kapsamaktadır. Ulaşılan değerlendirmeler deneysel veya klinik bir uygulamanın

⁵ Yusuf 12/3.

⁶ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 169-172; Erdal Yılmaz, "Bilinç, Hakikat ve Dile Dair Hermeneutik Yaklaşım", *Dîvân, Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 28/54 (2023), 1-30; Hans-Georg Gadamer, *Truth and Method* (London: Continuum, 2004); Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, ed. Selahattin Turan (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018), 131.

sonuçlarını değil, metnin bibliyoterapik açıdan taşıdığı anlam ve imkânlarla ilişkin yorumsal çıkarımları yansıtmaktadır.

1. Bibliyoterapi

1.1. Kavramsal Çerçeve ve Tanımlar

Bibliyoterapi kavramı, etimolojik olarak Yunanca *biblion* (kitap) ve *therapeia* (iyileştirme) kelimelerinden türemekte olup, bireyin duygusal ve psikososyal gelişimini desteklemek amacıyla metinlerin terapötik bir araç olarak kullanılmasını ifade etmektedir. Bibliyoterapide okuma, yalnızca bilişsel bir etkinlik değil, bireyin kendisini ve yaşantılarını anlamasına yardımcı olan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Türkçe literatürde kavramın “bilgi ile iyileşme” ve “okuma ile sağaltım” şeklinde karşılık bulunduğu görülmektedir.⁷

Bibliyoterapi, bireyin okuma yoluyla kendini tanımasını, yaşadığı sorunları anlamlandırmasını ve içgörü geliştirmesini amaçlayan bir psikolojik destek süreci olarak tanımlanmaktadır. Okuyucu ile metin arasında kurulan etkileşim, bireyin hem günlük sorunlarla başa çıkma becerisini geliştirmesine hem de duygusal süreçlerle yüzleşmesine imkân tanımaktadır. Bu yönüyle bibliyoterapi, bireyin pasif bir okuyucu olmaktan çıkarak aktif bir anlam kurucu hâline geldiği bir süreç olarak değerlendirilmektedir.⁸

Bu süreç yalnızca mevcut sorunların hafifletilmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bireyin kişisel gelişimini destekleyen çok yönlü bir işlev taşımaktadır. Okuma aracılığıyla birey, duygusal boşalım (katarsis) yaşayarak rahatlama sağlamakta; kendini tanıma, özgüven geliştirme ve problemlere karşı hazırlıklı olma gibi kazanımlar elde etmektedir. Bu bağlamda bibliyoterapi, önleyici ve iyileştirici işlevleri bir arada barındıran bütüncül bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.⁹

Literatürde farklı tanımlamalar bulunsa da bibliyoterapi, bireyin okuma materyalleri aracılığıyla kendini, başkalarını ve yaşadığı problemleri anlamasını sağlayan rehberlik sunan bir süreç olarak ortak bir çerçevede ele alınmaktadır. Bu ortak çerçeve, bibliyoterapinin hem “kitapla sağaltım” hem de “bilgi ve anlam yoluyla iyileşme” biçimindeki kullanımlarını kapsamaktadır.¹⁰

Bibliyoterapi, uygun birey ile anlamlı metni buluşturarak bireyin kendi yaşantısını yeniden değerlendirmesine, farklı bakış açıları geliştirmesine ve çözüm yolları üretmesine imkân tanımaktadır. Okuyucu, metinlerdeki karakter ve olaylar aracılığıyla

⁷ Mary Renck Jalongo, “Bibliotherapy: Literature to Promote Socioemotional Growth”, *The Reading Teacher* 36/8 (1983), 796; Müge Yılmaz, “Bilgi ile İyileşme: Bibliyoterapi”, *Türk Kütüphaneciliği* 28/2 (2014), 169-181; Binnur Yeşilyaprak, “Bibliyoterapi: Okuma ile Sağaltım”, *Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu* (Ankara: Eğitim Sen Ankara Şubeleri – Türkiye Yazarlar Sendikası Ankara Temsilciliği, 2009), 122-133.

⁸ Uğur Öner, “Bibliyoterapi”, *Çankaya University Journal of Arts and Sciences* 1/7 (2007), 134-136.

⁹ Güler Demir, “Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi ve Kütüphanelerin Bu Süreçteki Yeri”, *Bilgi Yönetimi Dergisi* 5/1 (2022), 303-304.

¹⁰ Demir, “Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi”, 304-305; Yılmaz, “Bilgi ile İyileşme”, 173-174.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

özdeşim kurarak hem iç dünyasını keşfetmekte hem de psikolojik olarak desteklenmektedir. Bu yönüyle bibliyoterapi, bireyin duygu, düşünce ve davranış örüntülerini yeniden yapılandırmasına katkı sağlayan aktif bir süreçtir.¹¹

Bibliyoterapi, modern psikoterapi yaklaşımları arasında yer almakla birlikte, kutsal metinlerin birey üzerindeki etkisini anlamada da önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Özellikle anlatı temelli kutsal metinler, bireyin yaşam deneyimlerini anlamlandırmasına ve psikolojik olarak güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Kur'an kıssaları, bireyin duygusal, ahlaki ve varoluşsal süreçlerini anlamlandırmasına imkân tanıyan güçlü anlatılar olarak bibliyoterapi bağlamında psikolojik bir işlev üstlenen metinler şeklinde değerlendirilebilir.¹²

1.2. Bibliyoterapinin Tarihsel Gelişimi

Bibliyoterapinin kökeni, yazının ve okuma kültürünün ortaya çıktığı ilk dönemlere kadar uzanmakta olup, tarih boyunca metinlerin bireyin zihinsel ve duygusal iyilik hâline katkı sağlayan bir araç olarak değerlendirildiği görülmektedir. Antik Yunan'da Aristoteles'in trajedi bağlamında geliştirdiği katarsis anlayışı, edebî metinlerin birey üzerinde arındırıcı ve dönüştürücü bir etkiye sahip olabileceğini ortaya koymuştur. Ayrıca Antik Çağ'da kütüphanelerin yalnızca bilgi edinme mekânları değil, aynı zamanda ruhsal iyileşme alanları olarak görülmesi, bibliyoterapinin tarihsel arka planını oluşturmaktadır.¹³

Orta Çağ'dan itibaren bibliyoterapi uygulamaları dinî kurumlar ve hastaneler aracılığıyla daha sistemli bir hâl almıştır. Bu dönemde kutsal metinlerin okunması ruhsal dinginliği sağlamaya yönelik bir uygulama olarak öne çıkmış; 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa ve Amerika'da hastane kütüphanelerinin kurulmasıyla birlikte okuma, tedavi süreçlerinin destekleyici bir unsuru hâline gelmiştir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde akıl hastalarının tedavisinde kullanılan bu yaklaşım, zamanla kütüphanecilik ve psikoloji alanlarının kesişiminde gelişen bir uygulama alanına dönüşmüştür.¹⁴

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren bibliyoterapi, farklı disiplinlerin katkısıyla bilimsel bir inceleme alanı hâline gelmiştir. Birinci ve İkinci Dünya savaşlarının ardından yaşanan psikolojik sorunlar, okumanın hastane ve rehabilitasyon ortamlarında destekleyici bir araç olarak kullanılmasını yaygınlaştırmıştır.¹⁵ Bibliyoterapi terimi ilk defa Samuel McChord Crothers tarafından 1916'da yayımlanan "A Literary Clinic" başlıklı yazıda

¹¹ Öner, "Bibliyoterapi", 136-147.

¹² Süleyman Doğanay, "Yas Sürecindeki Müslüman Danışanlar İçin Kur'an'dan Bibliyoterapik Bir İçerik: Bilge Kişi-Musa Kıssası", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 60 (01 Aralık 2023), 73-81; Mehmet Atalay, "Dealing with Psychological Challenges Through Reading Religious Texts: Broadening the Scope of Bibliotherapy", *EKEV Akademi Dergisi* 15/48 (2011), 45-71.

¹³ Öner, "Bibliyoterapi", 133; Demir, "Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi", 303-308; Yılmaz, "Bilgi ile iyileşme", 169-170.

¹⁴ Demir, "Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi", 308-310.

¹⁵ Johnson Afolayan, "Documentary Perspective of Bibliotherapy in Education", *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts* 33/2 (01 Aralık 1992), 137-148; Demir, "Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi", 310-313; Yılmaz, "Bilgi ile iyileşme", 170-173.

kullanılmıştır. Bibliyoterapinin psikolojik temellerinin oluşmasında David H. Russell ve Caroline Shrodes'in çalışmaları belirleyici olmuştur. Russell ve Shrodes, bibliyoterapiyi metin ile okuyucunun kişiliği arasında gerçekleşen dinamik bir etkileşim süreci olarak değerlendirmiş; özdeşim, duygusal boşalım ve içgörüyü bu sürecin temel aşamaları arasında göstermiştir. Rhea Joyce Rubin ise bibliyoterapinin teorik ve uygulamalı çerçevesini sistemleştirerek alanın gelişmesine katkıda bulunmuştur.¹⁶

Bu tarihsel gelişim, bibliyoterapinin yalnızca modern psikolojiye ait bir uygulama olmadığını; metinlerin insanlık tarihi boyunca bireyin iç dünyasını anlamlandırma sürecinde önemli bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

Türkiye'de ise bibliyoterapi çalışmalarının görece sınırlı olduğu ve alanın henüz bütüncül bir çerçevede ele alınmadığı görülmektedir. Mevcut çalışmaların daha çok psikoloji, psikolojik danışmanlık ve eğitim alanlarında yoğunlaştığı; kütüphane bilimi literatüründe ise sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte araştırmalar, bibliyoterapinin bireyin psikolojik iyilik hâlini destekleyen işlevsel bir yöntem olduğunu ortaya koymakta ve özellikle eğitim ortamlarında uygulanabilirliğine dikkat çekmektedir.¹⁷

1.3. Bibliyoterapinin Kuramsal Yaklaşımları

Bibliyoterapi, disiplinler arası bir alan olması nedeniyle farklı bilim dalları tarafından çeşitli biçimlerde ele alınmaktadır. Psikoloji alanında psikoterapötik bir yöntem olarak değerlendirilirken, kütüphanecilikte danışma ve rehberlik hizmetleri kapsamında incelenmektedir. Bu durum, bibliyoterapiye ilişkin yaklaşımların uygulama amacı, kullanılan materyal ve uygulayıcıların niteliğine göre farklılaşmasına yol açmaktadır. Bu yönüyle bibliyoterapi, bireyin ihtiyaçlarına göre şekillenen çok yönlü bir uygulama alanı sunmaktadır.¹⁸

Literatürde öne çıkan sınıflandırmalara göre bibliyoterapi; kendi kendine yardım (self-help), yaratıcı (creative) ve rehberlik temelli uygulamalar olmak üzere üç ana grupta ele alınmaktadır. Kendi kendine yardım bibliyoterapisi, bilgilendirici metinler aracılığıyla bireyin sorunlarını anlamasını hedeflerken; yaratıcı bibliyoterapi, edebî metinler üzerinden özdeşim, katarsis ve içgörü süreçlerini harekete geçirmektedir. Rehberlik temelli bibliyoterapi ise okuma sürecini destekleyen yönlendirici uygulamaları içermektedir. Ayrıca bibliyoterapi, uygulama bağlamına göre klinik, rehabilitasyon ve eğitsel alanlarda da değerlendirilmektedir.¹⁹

¹⁶ Samuel McChord Crothers, "A Literary Clinic", *The Atlantic Monthly* 118/3 (Eylül 1916), 291-301; David H. Russell - Caroline Shrodes, "Contributions of Research in Bibliotherapy to the Language-Arts Program. I", *The School Review* 58/6 (Eylül 1950), 335-342; Rhea Joyce Rubin, *Using Bibliotherapy: A Guide to Theory and Practice* (Phoenix: Oryx Press, 1978).

¹⁷ Demir, "Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi", 314-316.

¹⁸ Yılmaz, "Bilgi ile iyileşme", 174-175; Demir, "Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi", 306-307.

¹⁹ Yılmaz, "Bilgi ile iyileşme", 175-176.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

1.3.1. Klinik ve Gelişimsel Bibliyoterapi

Bibliyoterapi literatüründe en yaygın kabul gören ayırım, klinik ve gelişimsel bibliyoterapi şeklindedir. Klinik bibliyoterapi, duygusal ve davranışsal sorunların tedavisine yönelik olarak uzman denetiminde yürütülen terapötik uygulamaları ifade etmektedir. Bu yaklaşımda okuma materyalleri, bireyin farkındalık kazanması, duygusal iyileşme sağlaması ve davranışlarını yeniden düzenlemesi amacıyla danışma sürecini destekleyen bir araç olarak kullanılmaktadır.²⁰

Klinik bibliyoterapi, terapist rehberliğinde yürütülen yapılandırılmış bir süreçtir. Bu süreçte bireyin ihtiyaçlarına uygun metinler seçilerek okuma deneyimi yönlendirilir; bireyin özdeşim kurması, duygularını anlamlandırması ve sorunlarla baş etme becerisi geliştirmesi hedeflenir. Bu yönüyle klinik bibliyoterapi, bireyin içsel dönüşümünü destekleyen bir müdahale aracı olarak değerlendirilmektedir.²¹

Gelişimsel bibliyoterapi ise bireyin kendini tanımasını, duygusal farkındalık kazanmasını ve yaşam süreçlerine uyum sağlamasını destekleyen önleyici ve geliştirici bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Özellikle eğitim ortamlarında uygulanan bu yaklaşım, bireyin metinlerle kurduğu ilişki aracılığıyla içgörü geliştirmesine ve empati becerilerini güçlendirmesine katkı sunmaktadır. Bu yönüyle gelişimsel bibliyoterapi, terapötik olduğu kadar eğitsel bir işlev de üstlenmektedir.²²

Eğitsel bibliyoterapi ise gelişimsel yaklaşımın uygulama alanlarından biri olarak, bireyin bilişsel ve duygusal gelişimini desteklemeye yönelik yapılandırılmış okuma süreçlerini ifade etmektedir. Bu süreçte bireylerin farklı yaşam deneyimlerini tanınması, değerler üzerine düşünmesi ve çok yönlü bir bakış açısı geliştirmesi hedeflenir.²³

1.3.2. Bilişsel ve Duyuşsal Yaklaşımlar

Bibliyoterapi, uygulama yaklaşımı açısından bilişsel ve duyuşsal boyutlar çerçevesinde de ele alınmaktadır. Bilişsel bibliyoterapi, bireyin rehberli okuma süreci aracılığıyla düşünce ve davranış kalıplarını yeniden yapılandırmasını amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu doğrultuda bireye uygun metinler önerilmekte; okuma ve değerlendirme süreçleriyle desteklenerek problem çözme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Böylece

²⁰ Avcı İnci, *Bibliyoterapik Unsurlar*, 36; Demir, “Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi”, 305-306; Katherine E. Cook vd., “Bibliotherapy”, *Intervention in School and Clinic* 42/2 (Kasım 2006), 92-95; Didem Çetin - Meltem Doğanay, “5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Bibliyoterapi Açısından İncelenmesi”, *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi* 14/31 (17 Mart 2020), 356; Öner, “Bibliyoterapi”, 141.

²¹ Bakhrudin Al Habsy vd., “A Literature Review of Bibliotherapy Methods in Group Guidance”, *JKPP (Jurnal Kajian Pendidikan dan Psikologi)* 2/2 (Aralık 2024), 20.

²² Avcı İnci, *Bibliyoterapik Unsurlar*, 36; Demir, “Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi”, 305-306; Cook vd., “Bibliotherapy”, 92-95; Çetin - Doğanay, “Türkçe Ders Kitaplarındaki Bibliyoterapi”, 356; Öner, “Bibliyoterapi”, 141.

²³ Al Habsy vd., “Bibliotherapy”, 20.

birey, edindiği bilgileri yaşamına aktararak bilişsel farkındalık ile davranışsal değişim arasında ilişki kurabilmektedir.²⁴

Duyuşsal bibliyoterapi ise bireyin bastırılmış duygu ve deneyimlerini açığa çıkarmayı hedefleyen, özellikle edebî metinler aracılığıyla özdeşim kurmaya dayanan bir yaklaşımdır. Birey, metinlerdeki yaşantılarla kendi deneyimleri arasında bağ kurarak duygusal farkındalık geliştirir ve içsel çatışmalarını anlamlandırır. Bu süreç, deneyimlerin evrenselliğini fark etme yoluyla duygusal rahatlama ve içgörü gelişimini desteklemektedir. Bu yönüyle duyuşsal bibliyoterapi, bireyin duygularını daha sağlıklı biçimde ifade etmesine katkı sağlayan bir süreçtir.²⁵

Bu yaklaşımlar birlikte değerlendirildiğinde bibliyoterapinin kendini anlama, duygusal farkındalık geliştirme ve davranışları gözden geçirme gibi birbiriyle ilişkili süreçleri içerdiği görülmektedir. Farklı yaklaşımlar çeşitli yönleri vurgulamakla birlikte, metin aracılığıyla bireysel dönüşümü hedefleyen ortak bir amaçta birleşmektedir.

1.3.3. Kendi Kendine Bibliyoterapi

Bibliyoterapi literatüründe, uygulama biçimlerine göre farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bu çerçevede öne çıkan yaklaşımlardan biri olan kendi kendine bibliyoterapi (self-help bibliotherapy), bireyin herhangi bir uzman desteği olmaksızın bilgilendirici ve yönlendirici metinler aracılığıyla yaşadığı psikolojik ya da fiziksel sorunları anlamlandırmasını ve bu sorunlarla başa çıkmasını amaçlayan bir süreçtir. Bu yaklaşım, bireyin yaşadığı duruma ilişkin bilgi edinmesini sağlayarak farkındalığını artırmakta ve iyileşme sürecine aktif katılımını desteklemektedir.²⁶

Bu yönüyle bibliyoterapi, yalnızca terapötik müdahaleye dayalı bir süreç olmayıp, bireyin kendi kendine anlamlandırma ve dönüşüm gerçekleştirebildiği bir okuma pratiği olarak değerlendirilebilir. Kutsal metinlerin birey tarafından doğrudan okunması ve anlamlandırılması da bu kapsamda önemli bir örnek teşkil etmektedir.

1.4. Bibliyoterapi Süreci ve Temel Dinamikleri

Bibliyoterapi süreci, birey ile metin arasında kurulan etkileşim üzerinden ilerleyen aşamalı ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bu süreçte birey, okuma deneyimi aracılığıyla yalnızca bilgi edinmekle kalmayıp, kendi duygu, düşünce ve yaşantılarını yeniden anlamlandırma imkânı bulmaktadır. Literatürde bu sürecin genellikle özdeşleşme, katarsis ve içgörü aşamalarından oluştuğu; bazı yaklaşımlarda ise evrenselleştirme boyutunun da eklendiği görülmektedir. Bu yönüyle bibliyoterapi, bireyin duygusal ve

²⁴ Zipora Shechtman, *Treating Child and Adolescent Aggression Through Bibliotherapy* (New York: Springer, 2009), 22-23, 26; Al Habsy vd., "Bibliotherapy", 20-21.

²⁵ Shechtman, *Bibliotherapy*, 22-23, 26; Al Habsy vd., "Bibliotherapy", 21.

²⁶ Yılmaz, "Bilgi ile iyileşme", 174.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

bilişsel düzeyde dönüşüm yaşadığı çok aşamalı bir süreç olarak değerlendirilmektedir.²⁷

Bibliyoterapinin psikodinamik temellerinden biri olarak kabul edilen Shrodes modeli, bireyin metindeki karakterlerle özdeşim kurması, ardından duygusal boşalım (katarsis) yaşaması ve nihayetinde içgörü geliştirmesi şeklinde ilerleyen üç aşamalı bir süreci ifade etmektedir. Bu modelde birey, karakterler aracılığıyla kendi duygularını fark etmekte, bastırılmış duygularını açığa çıkararak yaşamına ilişkin yeni anlamlandırmalar geliştirmektedir. Bu yönüyle bibliyoterapi, bilişsel olduğu kadar duygusal derinliği olan bir terapötik deneyim sunmaktadır.²⁸

1.4.1. Özdeşleşme (Identification) ve Yansıtma

Bibliyoterapi sürecinin ilk aşaması olan özdeşleşme, bireyin metindeki karakterler ve olaylarla ilişki kurarak kendi yaşantısına benzer yönleri fark etmesi sürecidir. Bu aşamada birey, metin üzerinden kendisini dolaylı biçimde gözlemleyerek içsel deneyimlerini anlamlandırmaya başlar. Karakterler aracılığıyla duygu ve düşüncelerini yansıtması ise psikolojik farkındalığın gelişmesine katkı sağlar. Bu yönüyle özdeşleşme, sürecin diğer aşamalarına zemin hazırlayan temel bir başlangıç noktasıdır.²⁹

1.4.2. Katarsis (Duygusal Boşalma)

Katarsis, bireyin bastırılmış ya da farkında olmadığı duygularını metin aracılığıyla açığa çıkararak duygusal bir rahatlama yaşaması sürecidir. Bu aşamada birey, metindeki olaylar üzerinden kendi duygusal deneyimleriyle yüzleşmekte ve içsel gerilimlerini azaltarak psikolojik denge kurmaktadır. Katarsis, aynı zamanda daha derin bir farkındalığın oluşmasına zemin hazırlayan temel bir aşamadır.³⁰

1.4.3. İçgörü (Insight) ve Bütünleşme

İçgörü aşaması, bireyin okuma deneyimi aracılığıyla kendi yaşamına dair yeni anlamlar üretmesi ve sorunlarına yönelik çözüm yolları geliştirmesini ifade etmektedir. Bu aşamada birey, yalnızca duygusal bir rahatlama değil, aynı zamanda düşünsel bir yeniden yapılandırma süreci yaşar. Böylece yaşadığı problemleri daha geniş bir perspektiften değerlendirerek davranış değişimi ve kişisel gelişim sürecine yönelir.³¹

Bu üç aşamalı süreç sonucunda bireyde çeşitli psikolojik ve sosyal kazanımlar ortaya çıkmaktadır. Kendini tanıma, benlik saygısının artması ve içgörü gelişimi desteklenirken; empati, sosyalleşme ve başkalarının deneyimlerinden öğrenme gibi beceriler de gelişmektedir. Ayrıca yaşanan sorunların evrenselliğinin fark edilmesi, yalnızlık duygusunun azalmasına ve zorlayıcı deneyimlerle başa çıkma kapasitesinin artmasına

²⁷ Demir, "Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi", 307; Dhanishta Shah - Anita Sanu, "The Use of Bibliotherapy as a Therapeutic Intervention by Mental Health Professionals", *International Journal of Indian Psychology* 11/3 (2023), 4689-4690.

²⁸ Shah - Sanu, "The Use of Bibliotherapy", 4690-4691.

²⁹ Öner, "Bibliyoterapi", 133-135.

³⁰ Öner, "Bibliyoterapi", 144-145.

³¹ Öner, "Bibliyoterapi", 144-145.

katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle bibliyoterapi, yalnızca mevcut problemlerin çözümüne değil, bireyin gelecekte karşılaşılabileceği güçlükler karşısında daha donanımlı ve tecrübeli hâle gelmesine de katkı sunmaktadır.³²

Bu üç aşamalı yapı, bibliyoterapi literatüründe bireyin metinle kurduğu etkileşimi açıklayan temel model olarak kabul edilmektedir.

1.5. Bibliyoterapi Sürecinin Uygulama Boyutu

Bibliyoterapinin uygulama boyutu, bireyin kendi yaşantısına benzer deneyimleri içeren metinlerle bilinçli bir şekilde buluşturulmasına dayanmaktadır. Bu süreçte birey, metindeki karakterlerle özdeşleşerek duygularını fark etmekte, içsel gerilimlerini anlamlandırmakta ve alternatif çözüm yolları geliştirmektedir.

Uygulama süreci yalnızca okuma ile sınırlı kalmayıp; metin üzerine düşünme, duygu ve düşünceleri ifade etme ve elde edilen kazanımları yaşama uyarlama aşamalarını da içermektedir. Bibliyoterapi, özellikle eğitim ve psikolojik danışma ortamlarında bireysel ya da grup çalışmaları şeklinde uygulanmakta; bireyin içgörü kazanması, empati geliştirmesi ve problem çözme becerilerinin güçlenmesi hedeflenmektedir. Bu yönüyle bireyin duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimini bütüncül olarak ele alan yapılandırılmış bir süreçtir.³³

Bu yaklaşım, bireyin Kur'an metniyle kurduğu etkileşim aracılığıyla anlamlandırma, duygusal rahatlama ve içsel dönüşüm süreçleri yaşayabileceğini de ortaya koymaktadır.

1.6. Bibliyoterapinin İşlevleri ve Psikolojik Etkileri

Bibliyoterapinin temel işlevlerinden biri, bireyin yaşadığı sorunların yalnızca kendisine özgü olmadığını fark etmesini sağlayarak psikolojik bir rahatlama oluşturmaktır. Okuma süreci aracılığıyla birey, farklı yaşam deneyimleriyle karşılaşmakta, alternatif çözüm yolları geliştirmekte ve sorunlarını daha sağlıklı biçimde ifade edebilmektedir. Bu süreç, kendini tanıma, içgörü geliştirme ve benlik saygısını artırma yoluyla bilişsel, duyuşsal ve davranışsal düzeyde bütüncül bir gelişim sağlamaktadır.³⁴

Bibliyoterapi, başkalarının deneyimlerini anlama imkânı sunarak empati becerisini geliştirmekte ve kişilerarası ilişkileri güçlendirmektedir. Farklı karakterler aracılığıyla yeni bakış açıları kazanan birey, sosyal uyumunu artırmakta; sorunların evrenselliğini fark ederek yalnızlık duygusunu azaltmakta ve psikolojik dayanıklılığını güçlendirmektedir.³⁵

³² Demir, "Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi", 308; Çetin - Doğanay, "Türkçe Ders Kitaplarındaki Bibliyoterapi", 354; Nurten Karacan Özdemir vd., "Üstün Yetenekli Çocuklara Yönelik Bibliyoterapötik Literatür: Üç Kitabın İncelenmesine Dayalı Örnek Bir Çalışma", *Turkish Journal of Giftedness & Education* 9/1 (Ağustos 2019), 47.

³³ Öner, "Bibliyoterapi", 135-136, 140-143.

³⁴ Öner, "Bibliyoterapi", 133-135, 143-144; Yılmaz, "Bilgi ile İyileşme", 176-177.

³⁵ Yılmaz, "Bilgi ile İyileşme", 176-177; Dan T. Ouzts, "The Emergence of Bibliotherapy as a Discipline", *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts* 31/3 (Şubat 1991), 202.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

Bu süreçte birey, pasif bir okuyucu olmaktan çıkarak kendi iyileşme sürecinin aktif bir öznesi hâline gelmektedir. Okuma yoluyla edinilen deneyimler içselleştirilerek düşünce, duygu ve davranış düzeyinde kalıcı dönüşümlere zemin hazırlamaktadır. Metinler bu süreçte yalnızca bilgi kaynağı olarak değil, bireyin kendi yaşantısını değerlendirmesine yardımcı olan okuma materyalleri olarak işlev görmektedir.³⁶

Bibliyoterapide edebî ve psikolojik metinlerin yanı sıra dinî ve manevî metinlerden de yararlanılmaktadır. Dinî metinler, bireyin yaşadığı güçlükleri anlamlandırmasına katkı sağlamalarının yanında hayatın amacı, değerler, sorumluluk ve ümit gibi varoluşsal konular üzerinde düşünmesine de imkân vermektedir.³⁷ Atalay'ın dinsel metinlerin bibliyoterapinin kapsamına alınması yönündeki yaklaşımından sonra yapılan teorik ve uygulamalı çalışmalar, manevî metinlerin stresle ve psikolojik güçlüklerle başa çıkma, içgörü geliştirme, duyguları düzenleme ve manevî yönelimi destekleme gibi işlevler taşıyabildiğine işaret etmektedir.³⁸

Kur'an merkezli bibliyoterapi çalışmaları da kıssaların ve ayetlerin anlamlandırma, manevî başa çıkma, öz farkındalık ve psikolojik dayanıklılık bakımından taşıdığı imkânlarla dikkat çekmektedir. Kur'an kıssalarında karakterlerin karşılaştığı güçlüklerin, yaşadığı duyguların ve bunlara verdiği tepkilerin anlatılması, okuyucunun kendi yaşantısıyla metin arasında ilişki kurmasına imkân verebilir.³⁹ Yusuf suresi de kıskançlık, ayrılık, arzu, iffet, iftira, sabır, ümit, tevekkül ve bağışlama gibi temaları aynı anlatı içerisinde işlemesi bakımından bibliyoterapik incelemeye elverişli bir içerik sunmaktadır. Burada surenin klinik veya deneysel bir tedavi aracı olduğu ileri sürülmemektedir. Bunun yerine anlatının anlamlandırma, içgörü ve psikolojik rehberlik bakımından taşıdığı potansiyel üzerinde durulmaktadır.

1.7. Bibliyoterapinin Uygulama Alanları

1.7.1. Psikososyal ve Bireysel Gelişim Alanı

Bibliyoterapi, bireyler arası ilişkilerde ortaya çıkan sorunların çözümünde ve sosyal ya da duygusal engellerin aşılmasında destekleyici bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Okuma süreci aracılığıyla birey, farklı yaşam deneyimleriyle karşılaşarak empati ve hoşgörü geliştirmekte; sorunların evrenselliğini fark ederek yalnızlık duygusunu azaltmaktadır. Bu süreç aynı zamanda duyguların tanınmasına, bastırılmış yaşantıların açığa çıkmasına

³⁶ Yılmaz, "Bilgi ile İyileşme", 176-177.

³⁷ Atalay, "Bibliotherapy", 45-46; Halil Ekşi, *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 241.

³⁸ Belen, *Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması*, 214-218; Cengil - Günsel Kaya, "Psikolojik Rahatsızlıkları Olan Bireylere Mesnevi ile Bibliyoterapi Uygulanması", 1/428; Koç, "Bibliyoterapi Temelli Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Psiko-Eğitim Programı: Karma Desenli Bir Uygulama", 544-546.

³⁹ Susanti Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy: An Islamic Psychospiritual Approach to Healing", *International Journal of Education, Psychology and Counseling* 9/53 (Mart 2024), 538-540; Avcı İnci, *Bibliyoterapik Unsurlar*, 88-96; Koç, "Bibliyoterapi Temelli Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Psiko-Eğitim Programı: Karma Desenli Bir Uygulama", 526-529.

ve kendini daha sağlıklı ifade etmeye katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle bibliyoterapi, psikolojik rahatlama sağlarken kişilerarası ilişkilerin yeniden değerlendirilmesine imkân tanımaktadır.⁴⁰

Kur'anî bibliyoterapi uygulamaları ise anlatı, ayet seçimi, tefekkür, dua ve günlük tutma gibi tekniklerle bireyin duygusal farkındalık geliştirmesine ve içsel denge kurmasına katkı sağlamaktadır.⁴¹

1.7.2. Eğitim ve Rehberlik Alanı

Bibliyoterapi, eğitim ve rehberlik süreçlerinde bireyin duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimini destekleyen etkili bir yöntemlerden biridir. Bu süreçte birey, metinlerdeki karakterlerin davranışlarını ve karşılaştıkları sorunlara verdikleri tepkileri gözlemleyerek farklı şekillerdeki davranış biçimleri hakkında fikir edinebildiği gibi kişiler arası ilişkiler kurma ve sorunlarla başa çıkma becerilerini geliştirebilmektedir.⁴² Okuma süreci aynı zamanda bireyin sosyal, duygusal ve bilişsel deneyimleri anlamlandırmasına, insan düşünce ve davranışlarındaki farklılıkları kavramasına katkı sağlayabilmektedir.⁴³

Bibliyoterapinin eğitim ve rehberlik alanındaki kullanımı, davranışların öğrenilebileceği ve okuma yoluyla edinilen bilgilerin bireyin düşünce ve davranışlarına yansıtılabileceği kabulüne dayanmaktadır. Bibliyoterapi, söz konusu öğrenme ve davranış geliştirme imkânları nedeniyle eğitim ortamlarında bireyin gelişimini destekleyen yapılandırılmış bir okuma ve öğrenme aracı olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴

1.7.3. Klinik ve Terapötik Uygulama Alanı

Bibliyoterapi, klinik ve terapötik bağlamda çeşitli psikolojik sorunların desteklenmesinde kullanılan etkili bir yöntemdir. Araştırmalar, bu yaklaşımın depresyon, stres, duygusal uyum problemleri ve kişilerarası ilişkiler gibi alanlarda olumlu katkılar sağladığını göstermektedir. Bu çerçevede bibliyoterapi; aile içi sorunlardan bağımlılığa, sağlık problemlerinden kişisel gelişime kadar geniş bir alanda tamamlayıcı bir müdahale yöntemi olarak kullanılabilir.

Klinik ve terapötik bibliyoterapi uygulamaları genellikle sağlık ve ruh sağlığı profesyonelleri tarafından yürütülmekte ve bireyin iyileşme sürecine aktif katılımını desteklemektedir. Bu yönüyle bibliyoterapi, yalnızca mevcut sorunların çözümüne değil, aynı zamanda psikolojik dayanıklılığın artırılmasına katkı sağlayan çok yönlü bir

⁴⁰ John T. Pardeck, "Bibliotherapy and Clinical Social Work", *Journal of Independent Social Work* 5/2 (1991), 59; Öner, "Bibliyoterapi", 143.

⁴¹ Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 542-543.

⁴² Belen, Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması, 33-34; Avcı İnci, Bibliyoterapik Unsurlar, 28-29.

⁴³ Cengil - Günsel Kaya, "Psikolojik Rahatsızlıkları Olan Bireylere Mesnevi ile Bibliyoterapi Uygulanması", 1/420-421; Belen, Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması, 33-34.

⁴⁴ Samuel T. Gladding - Claire Gladding, "The ABCs of Bibliotherapy for School Counselors", *The School Counselor* 39/1 (1991), 144; Öner, "Bibliyoterapi", 144.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

uygulama alanına sahiptir.⁴⁵

2. Kur'an'da Bibliyoterapinin Çok Katmanlı Yapısı: Yusuf Suresi Bağlamında Bibliyoterapik Okuma

Bibliyoterapi, bireyin duygusal ve psikolojik iyilik hâlini desteklemek amacıyla yazılı metinlerin terapötik bir araç olarak kullanılmasını ifade etmektedir.⁴⁶ Kutsal metinlerin ise tarih boyunca bireyin anlam arayışına rehberlik eden ve psikolojik destek sağlayan temel kaynaklar arasında yer aldığı bilinmektedir. Manevî içerikli metinler, bireye umut ve anlam kazandırarak psikolojik dayanıklılığın güçlenmesine katkı sağlamaktadır.⁴⁷

Bu bağlamda Kur'an, yalnızca teolojik bir metin olmanın ötesinde, bireyin duygu, düşünce ve davranış dünyasına yön veren çok katmanlı bir rehberlik sunmaktadır. Kur'an temelli bibliyoterapik okuma, anlatı, tefekkür ve rehberlik süreçlerinin birlikte değerlendirilmesine imkân veren çok boyutlu bir çerçeve sunmaktadır.⁴⁸

Kur'an ayetlerinin ve kıssalarının bibliyoterapik imkânlarını ele alan çalışmalarda anlamlandırma, psikolojik güçlüklerle başa çıkma, içgörü geliştirme, motivasyon, duygusal düzenleme ve manevî rehberlik gibi işlevler öne çıkmaktadır.⁴⁹ Bu çalışma, söz konusu literatürden hareketle Yusuf suresini anlatsal, bilişsel, duyuşsal, davranışsal-rehberlik, sosyal, ahlâkî, varoluşsal ve manevî boyutlar bakımından tematik bir analitik çerçevede incelemektedir.

Kur'an metni, özellikle kıssalar aracılığıyla bireyin iç dünyasına hitap eden güçlü anlatı örnekleri sunmakta; rol model karakterler ve davranış örüntüleri üzerinden bireyi düşünmeye ve kendini değerlendirmeye yönlendirmektedir. Bu yönüyle Kur'an, yalnızca bilgi aktaran bir metin değil, aynı zamanda bireyin kişilik gelişimini ve anlam dünyasını şekillendiren bir rehberdir.

Yusuf suresi, Kur'an temelli bibliyoterapinin söz konusu çok katmanlı yapısını incelemek üzere örnek metin olarak seçilmiştir. Sure, güçlü anlatı yapısı, karakter derinliği ve yoğun psikolojik temalarıyla bibliyoterapik okumaya elverişli bir içerik sunmaktadır. Surede yer alan olaylar ve karakterler üzerinden bibliyoterapinin farklı boyutları analiz edilmekte ve bu analizin Kur'an'daki diğer kıssaların bibliyoterapik açıdan incelenmesine sağlayabileceği imkânlar değerlendirilmektedir. İnceleme kapsamında Yusuf suresi;

⁴⁵ Pardeck, "Bibliotherapy", 53-54.

⁴⁶ Sophia V. Adeyeye - Donald Abidemi Odeleye, "Leveraging Artificial Intelligence (AI) for Effective Pastoral Bibliotherapy and Hymnotherapy: A New Frontier in Emotional, Psychological, and Spiritual Healing", *Pastoral Counsellors: Journal of Nigerian Association of Pastoral Counsellors* 4 (2025), 1-2.

⁴⁷ Adeyeye - Odeleye, "Pastoral Bibliotherapy", 3.

⁴⁸ Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 538.

⁴⁹ Belen, *Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması*, 97-102, 214-218; Avcı İnci, *Bibliyoterapik Unsurlar*, 88-96; Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 538-540; Koç, "Bibliyoterapi Temelli Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Psiko-Eğitim Programı: Karma Desenli Bir Uygulama", 526-529; Atalay, "Bibliotherapy", 45-46.

anlatısal, bilişsel, duyuşsal, davranışsal-rehberlik, ahlâkî, sosyal, varoluşsal ve manevî boyutları bakımından sırasıyla ele alınacaktır.

2.1. Anlatısal (Narratif) Boyut

Bibliyoterapinin anlatı (narratif) boyutu, bireyin metinle kurduğu ilişkiyi hikâye yapısı üzerinden anlamlandırmasını ifade etmektedir. Kutsal ve edebî metinler, insan deneyimlerini anlatı formunda sunarak bireyin kendi yaşamını yeniden değerlendirmesine zemin hazırlamakta; karakterler ve olay örgüsü aracılığıyla özdeşim, empati ve anlam üretim süreçlerini harekete geçirmektedir.⁵⁰ Anlatı böylece yalnızca olayları aktarmakla kalmamakta, okuyucunun kendi duygu ve düşünceleri üzerinde durmasına da imkân vermektedir.

Anlatı temelli bibliyoterapi, bireyin metindeki karakterler ve yaşantılar üzerinden özdeşleşme kurmasını, deneyimlerini yeniden yorumlamasını ve yeni anlam çerçeveleri geliştirmesini sağlayan temel bir süreçtir. Kur'ân anlatıları da benzer şekilde bireyin psikolojik ve manevî süreçlerine hitap eden güçlü bir narratif yapı ortaya koymakta; peygamber kıssaları aracılığıyla umut, sabır ve direnç gibi temel psikolojik dinamikleri desteklemektedir.⁵¹

Yusuf Suresi, olayların birbirini takip eden belirgin bir bütünlük içerisinde aktarılması ve psikolojik temaların anlatı boyunca izlenebilmesi bakımından anlatısal bibliyoterapiye elverişli bir örnektir. Kıssa, Yusuf'un çocukluk döneminden başlayarak kuyuya atılması, köle olarak satılması, iftiraya uğraması, zindana düşmesi ve nihayetinde iktidar konumuna yükselmesi gibi çok katmanlı bir süreci kesintisiz bir bütünlük içinde sunmaktadır. Bu anlatı yapısı, bireyin hayatında karşılaştığı zorlukları birbirinden bağımsız parçalı olaylar olarak değil, anlamlı bir sürecin aşamaları olarak değerlendirmesine katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Kur'an'da "ahsenü'l-kasas"⁵² (en güzel kıssa) olarak nitelendirilen bu anlatı, insan hayatının farklı evrelerini ve bu evrelerde ortaya çıkan duygusal, sosyal ve ahlaki durumları çok boyutlu bir şekilde ele almaktadır. Kıskançlık, ihanet ve iftira gibi olumsuz temalar; sabır, sadakat ve affedicilik gibi erdemlerle birlikte sunularak bireyin insan doğasının farklı yönlerini tanımasına imkân tanımaktadır. Bu yönüyle anlatı, yalnızca bilgilendirici değil, aynı zamanda dönüştürücü bir etki üretmektedir.

Surenin nüzul bağlamı dikkate alındığında, bu anlatının doğrudan Hz. Peygamber'in yaşadığı zorlu sürece hitap eden psikolojik bir rehberlik işlevi taşıdığı görülmektedir. "Hüzün yılı" olarak bilinen dönemde yaşanan kayıplar, toplumsal baskılar ve Taif'te

⁵⁰ Atalay, "Bibliotherapy", 50-51; Al Habsy vd., "Bibliotherapy", 12; Igor Žunkovič, "The Cognitive Foundations of Therapeutic Reading and their Implications for Literary Bibliotherapy", *Central European Cultures* 5/2 (2025), 82-83; Renata Martinec vd., "Various Aspects of Using Bibliotherapy in the Field of Education and Rehabilitation", *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 58/1 (2022), 87.

⁵¹ Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 542.

⁵² Yusuf 12/3.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

karşılaşılan ağır reddediliş, Hz. Peygamber'i derin bir psikolojik yükü karşı karşıya bırakmıştır. Bu süreçte Yusuf Suresi'nin inişi, yaşanan sıkıntıların yeniden anlamlandırılmasına katkı sağlayan teselli edici bir anlatı sunmuştur.⁵³

Kıssada yer alan kuyuya atılma,⁵⁴ kölelik,⁵⁵ zindan süreci⁵⁶ ve nihayetinde yönetime yükselme⁵⁷ gibi aşamalar, zorlukların geçici ve anlamlı bir sürecin parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlatı, yaşanan krizleri yalnızca bir kırılma noktası olarak değil, dönüşüm sürecinin basamakları olarak yeniden çerçevelemektedir. Böylece birey, yaşadığı sıkıntıları daha geniş bir perspektiften değerlendirme ve geleceğe yönelik umut geliştirme imkânı bulmaktadır.

Yusuf kıssasında yer alan karakterler ise insan tabiatının farklı yönlerini temsil eden örnek tipler olarak sunulmaktadır. Hz. Yusuf sabır,⁵⁸ iffet⁵⁹ ve affediciliğin,⁶⁰ Hz. Yakûb sabır⁶¹ ve tevekkülün;⁶² kardeşler kıskançlık⁶³ ve hilenin;⁶⁴ Aziz'in hanımı nefis arzuların⁶⁵ ve iftiranın;⁶⁶ şehir kadınları ise toplumsal baskı ve dedikodu⁶⁷ kültürünün temsilcileri olarak resmedilmiştir. Bu karakter çeşitliliği, bireyin kendi iç dünyasını ve sosyal ilişkilerini farklı açılardan değerlendirmesine katkı sunmaktadır.

Kur'an'da bu anlatının amacı açık bir şekilde ortaya konulmakta ve kıssanın yalnızca tarihsel bir aktarım olmadığı vurgulanmaktadır. “Şüphesiz Yusuf ve kardeşlerinde soranlar için ibretler vardır”⁶⁸ ve “Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır”⁶⁹ ifadeleri, anlatının temel işlevinin ibret, tefekkür ve anlam üretimi olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle kıssa, okuyucuyu pasif bir dinleyici olmaktan çıkararak aktif bir anlamlandırma sürecine dâhil etmektedir.

Yusuf Suresi'nin narratif yapısı, bireyin metin aracılığıyla kendi yaşamını yeniden konumlandırmasına, yaşadığı krizleri anlamlandırmasına ve geleceğe yönelik umut geliştirmesine katkı sunan güçlü bir anlatı temelli psikolojik destek örneği olarak değerlendirilebilir. Anlatının sunduğu bütüncül yapı, zorlukların ardından ferahlığın

⁵³ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd. (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1973), 8/313-315; Yasir Qadhi, *Yusuf Suresinden Dersler*, çev. İbrahim Eski (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2024), 11-13.

⁵⁴ Yusuf 12/10, 15.

⁵⁵ Yusuf 12/19-21.

⁵⁶ Yusuf 12/32-54.

⁵⁷ Yusuf 12/55-56.

⁵⁸ Yusuf 12/50.

⁵⁹ Yusuf 12/23-25, 33, 51-53.

⁶⁰ Yusuf 12/92.

⁶¹ Yusuf 12/18, 83.

⁶² Yusuf 12/67, 86.

⁶³ Yusuf 12/8.

⁶⁴ Yusuf 12/5, 9-10, 12-18.

⁶⁵ Yusuf 12/23, 25.

⁶⁶ Yusuf 12/26.

⁶⁷ Yusuf 12/30-31.

⁶⁸ Yusuf 12/7.

⁶⁹ Yusuf 12/111.

gelebileceği ve sabırla sürdürülen bir sürecin anlamlı sonuçlar doğurabileceği yönünde bireyde kalıcı bir psikolojik yeniden çerçeveleme oluşturmaktadır.

2.2. Bilişsel Boyut

Bibliyoterapinin bilişsel boyutu, bireyin okuma süreci aracılığıyla düşünme biçimlerini yeniden yapılandırmasını, olayları farklı perspektiflerden değerlendirmesini ve mevcut anlamlandırma kalıplarını sorgulamasını ifade etmektedir. Bu süreç, bireyin kendisi ve çevresi hakkında farkındalığını artırarak problemlere daha geniş ve çok yönlü bakış açıları geliştirmesine katkı sağlamaktadır.⁷⁰

Bibliyoterapi, davranışların öğrenilebilir olduğu varsayımına dayanmakta ve bireyin okuma yoluyla edindiği bilgi ve deneyimleri yaşamına aktararak düşünce ve davranışlarını yeniden düzenleyebileceğini kabul etmektedir. Bu bağlamda terapötik okuma, yalnızca bilgi edinme değil; düşünme süreçlerini dönüştürme, problem çözme becerilerini geliştirme ve olaylar arasındaki ilişkileri daha bilinçli kurma sürecidir.⁷¹

Bibliyoterapik okuma sırasında birey, metinler aracılığıyla farklı bakış açıları kazanmakta, karşılaştığı durumları yeniden değerlendirebilmekte ve bilişsel esneklik geliştirmektedir. Böylece olaylara tek boyutlu değil, çok katmanlı bir perspektiften yaklaşarak düşünce yapısını daha sistemli ve bütüncül biçimde yeniden şekillendirmektedir.⁷²

Kur'an metninin bilişsel süreçler üzerindeki bibliyoterapik işlevi uygulamalı araştırmalarda da ele alınmıştır. Agustina ve arkadaşlarının Kur'an bibliyoterapisi oturumlarına katılan bireylerle gerçekleştirdiği nitel araştırmada anlatı, tefekkür, bilgi edinme, eylem belirleme ve yaşanan değişimi yorumlama süreçlerinin katılımcıların içgörü ve anlamlandırma deneyimlerine katkı sağladığı belirlenmiştir.⁷³

Koç'un Kur'an ayetleri ve Mesnevî hikâyeleriyle yapılandığı on iki oturumluk psikoeğitim programında da bilişsel yeniden çerçeveleme, olumlu düşünme ve anlam oluşturma süreçlerine ilişkin gelişmeler tespit edilmiştir.⁷⁴ Bu bulgular, Kur'an üzerine yapılan tefekkür ve anlamlandırma faaliyetlerinin bireyin yaşam olaylarını farklı açılardan değerlendirmesine ve düşünce biçimlerini yeniden gözden geçirmesine katkı sağlayabileceğine işaret etmektedir. Bu yönüyle Kur'an, bilgi aktaran bir metin olmanın yanında zihinsel süreçlere rehberlik eden bir kaynak olarak da değerlendirilebilir.

Kur'an'da yer alan anlatılar, hükümler ve örnek şahsiyetler, bireye teorik bilginin ötesinde bir anlam çerçevesi sunarak düşünce ve davranışlarını yeniden düzenlemesine katkı sağlamaktadır. Bu anlatılar aracılığıyla birey, olaylara farklı açılardan bakmayı

⁷⁰ Atalay, "Bibliotherapy", 50; Al Habsy vd., "Bibliotherapy", 10.

⁷¹ Žunkovič, "The Cognitive Foundations", 70-71; Martinec vd., "Various Aspects", 89.

⁷² Shah - Sanu, "The Use of Bibliotherapy", 4693.

⁷³ Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 542-543.

⁷⁴ Koç, "Bibliyoterapi Temelli Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Psiko-Eğitim Programı: Karma Desenli Bir Uygulama", 526-529, 544-546.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

öğrenmekle birlikte doğru-yanlış ve faydalı-zararlı gibi ayrımları daha bilinçli şekilde kavrayabilmektedir.

Bilişsel bibliyoterapi açısından Yusuf Suresi, bireyin yaşadığı olayları nasıl anlamlandırması gerektiğine dair bütüncül bir bilişsel çerçeve sunmaktadır. Suredeki anlatılar ve diyaloglar, yalnızca olayların aktarımıyla sınırlı kalmayıp, bu olayların nasıl yorumlanması gerektiğine dair zihinsel bir model ortaya koymaktadır.

Kıssada dikkat çeken önemli hususlardan biri, olay anlatımı ile ilahî isimlerin birlikte verilmesidir. Yusuf'un kuyuya atıldıktan sonra bulunmasının ardından “Allah yaptıklarını bilendir (‘Alîm)”⁷⁵ ifadesinin yer alması, olayların ilahî bilgi çerçevesinde gerçekleştiğini vurgulayarak bireyin daha geniş bir anlam düzleminde düşünmesini sağlamaktadır. Benzer şekilde “O işitendir, bilendir (Semî‘, ‘Alîm)”⁷⁶ ifadeleri, dua ile sonuç arasındaki ilişkiyi bilişsel düzeyde anlamlandıran bir çerçeve sunmaktadır.⁷⁷ Bu yapı, bireyin olayları yalnızca görünen sebeplerle değil, daha kapsamlı bir anlam sistemi içerisinde değerlendirmesine imkân vermektedir.

Surede yer alan planlama ve tedbir süreçleri de bilişsel boyut açısından dikkat çekicidir. Yusuf'un kıtlık dönemine yönelik stratejik planları⁷⁸ ve kardeşleriyle ilişkilerinde izlediği bilinçli adımlar,⁷⁹ amaç odaklı düşünme ve ileriye dönük plan yapma becerilerini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Yakûb'un oğullarını şehre gönderirken farklı kapılardan girmelerini istemesi, tedbir alma, ihtiyatlı davranma ve riskleri öngörme örneği olarak değerlendirilebilir.

Yusuf suresinin bilişsel boyutu, ahlâkî ilkelerin yanında olayları doğru değerlendirme, neden-sonuç ilişkisi kurma, stratejik düşünme ve bilinçli karar verme süreçleri açısından rehberlik eden çok katmanlı bir bilişsel yapı ortaya koymaktadır. Kıssada yer alan bu örnekler, bireyin kendi yaşantılarını ve kararlarını daha geniş bir perspektiften, bilinçli ve dengeli biçimde değerlendirmesine yardımcı olabilecek zihinsel dayanaklar oluşturmaktadır.

2.3. Duyuşsal (Duygusal) Boyut

Bibliyoterapinin duyuşsal boyutu, bireyin metin aracılığıyla duygularını fark etmesi, anlamlandırması ve düzenlemesi sürecini ifade etmektedir. Okuma deneyimi, bireyin duygusal dünyasına hitap ederek olumsuz duygularla başa çıkmasına ve duygusal denge geliştirmesine katkı sağlayabilmektedir.⁸⁰ Bu etkiler uygulamalı bibliyoterapi araştırmalarında da incelenmiştir. Belen'in manevî metinlerle yapılandırılmış

⁷⁵ Yusuf 12/19.

⁷⁶ Yusuf 12/34.

⁷⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 4/2925-2928; Abdülkerim Kuşeyri, *Letâifu'l-İşârât/ İlahî Kelâm'ın Sırları-Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Fikriyat, 2020), 3-4/914-915.

⁷⁸ Yusuf 12/47-49.

⁷⁹ Yusuf 12/59-62.

⁸⁰ Atalay, “Bibliotherapy”, 54-55.

bibliyoterapi programında katılımcıların algılanan stres düzeylerinde anlamlı bir düşüş belirlenmiştir.⁸¹ Koç'un Kur'an ayetleri ve Mesnevî hikâyeleriyle yapılandığı psikoeğitim programında ise katılımcıların kaygı, depresyon ve umutsuzluk düzeylerinde azalma; duygusal düzenleme ve içsel farkındalıklarında gelişme tespit edilmiştir.⁸²

Bibliyoterapi sürecinde birey, metinler aracılığıyla kendi yaşantısına benzer deneyimlerle karşılaşmaktadır. Bu durum yalnızlık duygusunu azaltarak duygusal açıdan destek hissini güçlendirmektedir.⁸³ Okuma ve tartışma süreci, bastırılmış duyguların fark edilmesini ve ifade edilmesini kolaylaştırarak içsel rahatlama ve öz-anlayış gelişimini desteklenmektedir.⁸⁴

Edebî metinler, duygusal ve bedensel süreçleri eşzamanlı olarak harekete geçirerek bireyin yaşantılarını daha derinlikli biçimde deneyimlemesine katkı sağlamaktadır.⁸⁵ Bu süreçte birey, bastırdığı duygu ve deneyimlerle yüzleşmekte; duygusal boşalım (katarsis) yaşayarak içsel bir denge kurmaktadır.

Bibliyoterapi literatüründe özdeşim (identification) ve katarsis (catharsis) temel aşamalar arasında yer almaktadır. Özdeşim, bireyin metindeki karakterlerle bağ kurmasını; katarsis ise bu bağ sonucunda ortaya çıkan duygusal rahatlama sürecini ifade etmektedir.⁸⁶ Bu yönüyle bibliyoterapi, duygusal farkındalık ve düzenleme sağlayan bütüncül bir süreçtir.

Kur'ân metni de bireyin duygusal dünyasına hitap eden güçlü bir içerik sunmaktadır. Tilavet ve tefekkür süreci huzur ve sükûnet oluşturarak duygusal dengeyi desteklemektedir.⁸⁷ Kıssalar aracılığıyla sabır, umut, affetme ve tevekkül gibi duygular somutlaştırılmaktadır.

Yusuf Suresi, içerdiği farklı duygu ve karakter örüntüleriyle duyuşsal bibliyoterapi açısından zengin bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Kıssada Yusuf sabır,⁸⁸ iffet⁸⁹ ve affediciliğin;⁹⁰ kardeşler kıskançlık ve hasedin;⁹¹ Züleyha tutku⁹² ve dönüşümün;⁹³ Yakûb

⁸¹ Belen, Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması, 214-218.

⁸² Koç, "Bibliyoterapi Temelli Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Psiko-Eğitim Programı: Karma Desenli Bir Uygulama", 529-533, 544-546.

⁸³ Shah - Sanu, "The Use of Bibliotherapy", 4695.

⁸⁴ Al Habsy vd., "Bibliotherapy", 12-13; Martinec vd., "Various Aspects", 90.

⁸⁵ Žunkovič, "The Cognitive Foundations", 78-79.

⁸⁶ Atalay, "Bibliotherapy", 51, 55; Al Habsy vd., "Bibliotherapy", 10; Žunkovič, "The Cognitive Foundations", 75; Martinec vd., "Various Aspects", 88.

⁸⁷ Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 542-543.

⁸⁸ Yusuf 12/50.

⁸⁹ Yusuf 12/23-25, 33, 51-53.

⁹⁰ Yusuf 12/92.

⁹¹ Yusuf 12/8.

⁹² Yusuf 12/23-25, 30, 32.

⁹³ Yusuf 12/51.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

ise kayıp,⁹⁴ hüznün⁹⁵ ve tevekkülün⁹⁶ örnekliğini temsil etmektedir. Bu yapı, bireyin farklı duygularla özdeşim kurarak içsel farkındalık geliştirmesine zemin hazırlamaktadır.

Yusuf'un Bünyamin ile karşılaşması, duygusal onarım açısından dikkat çekicidir. Onun kardeşini teselli etmesi,⁹⁷ travmatik deneyimler sonrasında güven duygusunun yeniden inşa edilebileceğini göstermektedir. Bu yaklaşım, şefkat temelli bir duygusal düzenleme örneğidir.

Yakûb'un yaşadığı derin hüznün ise duyuşsal boyutun en çarpıcı örneklerindendir. "Hüznümü ve kederimi yalnızca Allah'a arz ederim"⁹⁸ ifadesi, duyguların bastırılmadan sağlıklı biçimde yönlendirilmesini göstermektedir. Onun sabır ve tevekkül eksenindeki duruşu, duygusal dayanıklılığın güçlü bir örneğini sunmaktadır.

Kıssada kaygı ve korku duyguları da yer almaktadır. Yakûb'un oğullarına yönelik endişesi⁹⁹ ve koruyucu tutumu,¹⁰⁰ bu duyguların sorumluluk ve koruyuculukla ilişkisini ortaya koymaktadır.

Surede sabır hem Yusuf'un hem de Yakûb'un yaşantıları üzerinden somutlaşmaktadır. Bu sabır, pasif bir bekleyiş değil; duygusal direnci koruyan ve umudu canlı tutan aktif bir tutumdur. Yusuf'un kardeşlerini affetmesi¹⁰¹ ise olumsuz duyguların merhametle dönüştürülebileceğini göstermektedir.

Neticede Yusuf Suresi, bireyin duygularını tanıma, ifade etme ve düzenleme süreçlerine rehberlik eden güçlü bir duyuşsal çerçeve sunmaktadır. Özdeşim, katarsis ve içgörü süreçleri, bireyin duygusal deneyimlerini yeniden anlamlandırmasına katkı sağlayarak duygusal denge ve psikolojik olgunlaşmayı desteklemektedir.

2.4. Davranışsal ve Rehberlik Boyutu

Bibliyoterapinin davranışsal ve rehberlik boyutu, bireyin metin aracılığıyla düşünce ve duygularıyla birlikte davranışlarını da değerlendirmesi ve dönüştürmesi sürecini ifade eder. Okuma süreci, bireyin yaşamına dışarıdan bakabilmesini sağlayarak hatalarını fark etmesine, alternatif davranış biçimleri geliştirmesine ve daha bilinçli tercihler yapmasına rehberlik eder.¹⁰²

Bu yönüyle bibliyoterapi, bireyin kendini tanımasını, zorluklarla başa çıkmasını ve kişisel gelişim sürecinde aktif bir dönüşüm yaşamasını destekleyen çok yönlü bir rehberlik

⁹⁴ Yusuf 12/17-18, 82.

⁹⁵ Yusuf 12/84-86.

⁹⁶ Yusuf 12/67, 86.

⁹⁷ Yusuf 12/69.

⁹⁸ Yusuf 12/84-86.

⁹⁹ Yusuf 12/13.

¹⁰⁰ Yusuf 12/67-68.

¹⁰¹ Yusuf 12/92.

¹⁰² Atalay, "Bibliotherapy", 45.

yaklaşımıdır.¹⁰³ Birey, metinlerde sunulan örnekler üzerinden kendi davranışlarını sorgulamakta ve yeni davranış kalıpları geliştirmeye yönelmektedir.

Terapötik okuma süreci, yalnızca farkındalık üretmekle sınırlı kalmayıp bu farkındalığın davranış düzeyine taşınmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda bibliyoterapi, düşünce, duygu ve davranış arasında bütüncül bir dönüşüm zemini oluşturarak bireyin yaşamında somut değişimler yapabilmesine katkı sağlar.¹⁰⁴

Bibliyoterapi uygulamalarında rehberlik süreci belirleyici bir unsurdur. Okuma materyallerinin etkili olabilmesi, metinlerin doğru şekilde anlamlandırılması ve yönlendirici süreçlerle desteklenmesine bağlıdır.¹⁰⁵ Bu durum, bibliyoterapinin yalnızca bireysel bir okuma faaliyeti değil, aynı zamanda yapılandırıcı bir dönüşüm süreci olduğunu göstermektedir.

Kur'an temelli bibliyoterapi, bireyin davranışlarını yeniden düzenlemesine ve yaşamına yön veren bilinçli değişimler gerçekleştirmesine güçlü bir rehberlik sunar.¹⁰⁶ Kur'an'da yer alan anlatılar, hükümler ve örnek şahsiyetler, bireye teorik bilgi sunmanın yanında uygulanabilir davranış modelleri ortaya koyar. Dolayısıyla bu boyut, bireyin metin aracılığıyla kendi yaşamını yeniden inşa etmesini, hatalarını gözden geçirmesini ve daha sağlıklı bir yönelim geliştirmesini ifade eder. Bibliyoterapi süreci, bireyin anlamlandırdığı bilgiyi davranışa dönüştürmesini hedefleyen bütüncül bir dönüşüm alanıdır.

İslam düşüncesinde bu boyutun temelini sorumluluk bilinci oluşturur. Kur'an'da insanın "emanet"i yüklenmesi, onun irade sahibi bir varlık olarak davranışlarından sorumlu tutulduğunu gösterir.¹⁰⁷ Bu sorumluluk, akıl ve erginlik çağına ulaşan her bireyin hayatının tüm alanlarını kapsayan bir yükümlülük olarak değerlendirilir.¹⁰⁸

Yusuf Suresi, davranışsal dönüşüm ve rehberlik açısından zengin örnekler sunmaktadır. Yusuf'un Mısır yönetiminde görev talep etmesi,¹⁰⁹ bireyin liyakatine dair sorumluluk üstlenmesinin meşruiyetini göstermektedir. Onun kıtlık sürecine yönelik geliştirdiği planlı ve öngörülü strateji,¹¹⁰ davranışların bilinçli düşünme ve rehberlik ilkeleri doğrultusunda şekillendirilmesi gerektiğini ortaya koyar.

Kıssada kardeşlerin yaşadığı dönüşüm de davranışsal boyutun dikkat çekici örneklerindendir. Yusuf'a ihanet etmeleri, sorumsuzluk ve bencillik örneği iken, Bünyamin'i koruma hususundaki fedakârlıkları,¹¹¹ bireyin hatalarından dönerek

¹⁰³ Al Habsy vd., "Bibliotherapy", 10-12; Martinec vd., "Various Aspects", 89.

¹⁰⁴ Žunkovič, "The Cognitive Foundations", 76-77.

¹⁰⁵ Shah - Sanu, "The Use of Bibliotherapy", 4694.

¹⁰⁶ Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 543.

¹⁰⁷ el-Ahzâb 33/72.

¹⁰⁸ İsmail Hakkı Ünal, "Hz. Peygamberin Örnekliğinde Mü'minin Sorumluluk Bilinci", *Sorumluluk Bilinci*, ed. Elif Erdem (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 25-26.

¹⁰⁹ Yusuf 12/55.

¹¹⁰ Yusuf 12/47-49.

¹¹¹ Yusuf 12/78.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

sorumluluk bilinci geliştirebileceğini göstermektedir. Bu durum, davranışların değişebilirliğine işaret eden önemli bir rehberlik örneğidir.

Davranışsal boyutun önemli bir diğer unsuru ise iffet ve özdenetimdir. Yusuf'un, evin hanımının teklifine karşı sergilediği direnç,¹¹² dürtü kontrolü, değer odaklı davranış ve ahlaki kararlılık açısından güçlü bir model sunmaktadır. Ayette geçen “*şiddetle sakındı*” ifadesi,¹¹³ bireyin nefis arzular karşısında bilinçli bir direnç geliştirebileceğini göstermektedir. Bu tutum; Allah'a sığınma, vefa, ihsan bilinci ve kulluk şuurunun davranışa yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Surenin genelinde öne çıkan “ihsan” kavramı ise davranışsal boyutun en üst düzeyini temsil etmektedir. İhsan, doğrulukla birlikte davranışı en güzel biçimde gerçekleştirmek anlamına gelmektedir.¹¹⁴ Yusuf'un kendisine kötülük yapanlara karşı affedicilik ve iyilikle karşılık vermesi, bu kavramın somut bir tezahürüdür. Bu durum, davranışların yalnızca kurallara bağlı değil, erdem temelli bir bilinçle şekillenmesi gerektiğini göstermektedir.

Yakûb'un sabır,¹¹⁵ tevekkül¹¹⁶ ve tedbir merkezli davranışları da rehberlik boyutuna katkı sunmaktadır. Yaşadığı derin acıya rağmen ölçülü ve kontrollü bir tutum sergilemesi, bireyin zor durumlarda dahi davranışlarını yönetebileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Yusuf Suresi, bireyin sorumluluk bilinci geliştirmesi, dürtülerini kontrol etmesi, ahlaki tercihlerde bulunması ve davranışlarını bilinçli olarak yönlendirmesi açısından güçlü bir rehberlik çerçevesi sunmaktadır. Kıssada yer alan örnekler, bireyin düşünce ve hislerinin yanında nasıl davranması gerektiğini de öğreten bibliyoterapik açıdan değerlendirilebilecek davranış ve rehberlik örnekleri sunmaktadır.

2.5. Ahlaki Boyut

Bibliyoterapinin ahlaki boyutu, bireyin metinler aracılığıyla değerler, erdemler ve doğru-yanlış ayrımı üzerine düşünmesini ifade eder. Bu süreçte birey, metinlerde sunulan karakterler ve olaylar üzerinden davranışlarının sonuçlarını değerlendirerek kendi ahlaki yönelimlerini gözden geçirmektedir.

Bibliyoterapi, bireyin değerler sistemi üzerinde etkili olarak tutum ve davranışlarını şekillendiren bir süreçtir. Okuma yoluyla birey; adalet, doğruluk, sadakat ve sorumluluk gibi temel erdemleri tanıyarak bu değerleri yaşamına yansıtmaya yönelmektedir.¹¹⁷ Edebî ve anlatı temelli metinler, estetik bir deneyim sunmakla birlikte etik bir farkındalık da oluşturmaktadır. Bu metinlerde yer alan olumlu-olumsuz örnekler, bireyin iyi-kötü ve doğru-yanlış ayrımını daha bilinçli bir şekilde değerlendirmesine zemin

¹¹² Yusuf 12/23.

¹¹³ Yusuf 12/32.

¹¹⁴ Mustafa Çağrı, “İhsan”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2000).

¹¹⁵ Yusuf 12/18, 83.

¹¹⁶ Yusuf 12/67.

¹¹⁷ Al Habsy vd., “Bibliotherapy”, 20; Martinec vd., “Various Aspects”, 89.

hazırlamaktadır.¹¹⁸

Kur'ân metni ise ahlaki boyutta güçlü bir rehberlik sunar. Ayetler ve kıssalar aracılığıyla bireyin davranışlarını ahlaki ilkeler doğrultusunda yeniden değerlendirmesi teşvik edilir. Böylece erdemli tutumlar öne çıkarılırken olumsuz davranışların sonuçları da açık biçimde ortaya konulur.¹¹⁹ Bu bağlamda İslam ahlâkı, Kur'an ve Hz. Peygamber'in öğretilerine dayanan ilahî bir değerler sistemi olarak şekillenerek, hikmet, iffet, şecaat ve adalet gibi temel faziletler öne çıkmaktadır.

Yusuf Suresi, bu yönüyle ahlâkî değerlerin somut örneklerle ortaya konulduğu güçlü bir anlatı sunmaktadır. Kıssada öne çıkan temel kavramlardan biri "ihsan"dır. İhsan, *Allah'ı görüyormuşçasına*¹²⁰ bir bilinçle hareket etmeyi ifade etmekte ve davranışların en yüksek ahlâkî düzeyde gerçekleştirilmesini temsil etmektedir. Yusuf'un hayatı, bu bilinçle şekillenen bir ahlâkî duruşun örneğini sunmaktadır.

Bu çerçevede dikkat çekici örneklerden biri, Yusuf'un kendisine kötülük yapan kardeşlerini affetmesidir.¹²¹ Yaşadığı ağır haksızlıklara rağmen "*Bugün sizi kınamak yok...*" şeklindeki yaklaşımı, intikam yerine merhameti tercih eden yüksek bir ahlâkî olgunluğu yansıtmaktadır. Benzer şekilde Yakûb'un çocuklarına karşı sergilediği affedicilik¹²² de sabır ve merhametin davranışa yansıyan güçlü bir örneğidir.

Kıssada doğruluk ve sadakat kavramları da belirgin biçimde vurgulanmaktadır. Yusuf'un "sadık" ve "emin"¹²³ bir kişilik olarak tanınması, onun doğruluğunun toplumsal düzeyde de kabul gördüğünü göstermektedir. Buna karşılık kardeşlerin kurdukları plan ve söyledikleri yalanlar,¹²⁴ doğruluk ilkesinin ihlalinin bireysel ve ailevi sonuçlarını açık biçimde ortaya koymaktadır. "Yalancı kan"¹²⁵ üzerinden kurulan sahte delil, yalanın yalnızca sözde değil, davranış ve kurguda da ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

Surede ihanet teması da iki yönlü olarak ele alınmaktadır. Evin hanımının girişi,¹²⁶ aileye ve toplumsal değerlere yönelik bir ihanet olarak sunulurken; Yusuf'un bu teklifi reddetmesi,¹²⁷ sadakat, vefa ve kulluk bilincinin davranışa yansımaları olarak ortaya konulmaktadır. Onun "Allah'a sığınırım" şeklindeki tavrı, ahlâkî davranışın ilahî bilinç temeline dayandığını göstermektedir.

Kıssada yalanın farklı boyutları da açık biçimde ortaya konulmaktadır. Kardeşlerin

¹¹⁸ Žunkovič, "The Cognitive Foundations", 72.

¹¹⁹ Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 543.

¹²⁰ Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*. (İstanbul: Çağrı Yayınları ve Dârü's-Sahnûn, 1992), "İman" 37, Hn: 50; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc Müslim, *Sahîhu Müslim* (İstanbul: Çağrı Yayınları ve Dârü's-Sahnûn, 1992), "İmân" 1, Hn:1.

¹²¹ Yusuf 12/92.

¹²² Yusuf 12/98.

¹²³ Yusuf 12/46, 51.

¹²⁴ Yusuf 12/9-18.

¹²⁵ Yusuf 12/18.

¹²⁶ Yusuf 12/23-26.

¹²⁷ Yusuf 12/23, 33.

kurduğu senaryo¹²⁸ ve evin hanımının iftirası,¹²⁹ yalanın nefsânî arzular ve menfaatlerle nasıl ilişkilendiğini göstermektedir. Buna karşılık hakikatin ortaya çıkarılmasında delil ve aklî muhakemenin kullanılması,¹³⁰ doğruluğun aynı zamanda toplumsal bir ilke olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Yusuf Suresi, iffet, doğruluk, sadakat, affedicilik ve ihsan gibi temel ahlâkî değerleri somut örneklerle sunan ve bireyin ahlâkî farkındalık geliştirmesine katkı sağlayabilecek bibliyoterapik bir anlatı niteliğindedir.

2.6. Sosyal Boyut

Bibliyoterapinin sosyal boyutu, bireyin metinler aracılığıyla kişilerarası ilişkileri anlamlandırması ve sosyal bağlamda kendisini yeniden konumlandırması sürecini ifade etmektedir. Bu süreçte birey, başkalarının deneyimlerini tanıyarak empati geliştirmekte ve sosyal ilişkilerine daha bilinçli bir perspektiften yaklaşmaktadır.

Bibliyoterapi, bireyin sosyal farkındalığını artıran ve empati becerisini geliştiren bir yöntemdir. Okuma süreci aracılığıyla birey, farklı yaşam deneyimlerini anlamlandırarak insanî durumlara ilişkin daha derin bir kavrayış geliştirmektedir.¹³¹ Ayrıca bireyin sosyal becerilerini geliştiren ve aidiyet duygusunu güçlendiren bir etki alanına sahiptir. Özellikle grup temelli uygulamalar ve ortak okuma deneyimleri, bireyler arasında etkileşimi artırarak empati, anlayış ve sosyal uyum süreçlerini desteklemektedir.¹³²

Bu yönüyle bibliyoterapi, bireyin yalnızca içsel süreçlerini değil, aynı zamanda aile ilişkileri ve toplumsal bağlar içerisindeki konumunu yeniden değerlendirmesine katkı sağlayan bütüncül bir süreçtir. Bu çerçevede Yusuf Suresi, aile içi ilişkiler, kardeşlik, kıskançlık, affetme ve toplumsal sorumluluk gibi temalar üzerinden bireyin sosyal ilişkilerini anlamlandırmasına rehberlik eden güçlü bir örnek sunmaktadır.

Kıssada aile ilişkileri, güven duygusu ve kıskançlık gibi sosyal dinamikler üzerinden insan ilişkilerinin yapısı ve dönüşümü görünür kılınmaktadır. Yakûb ile Yusuf arasında geçen “yavrucuğum” ve “babacığım” hitapları, sevgi ve güven temelli iletişimin güçlü bir örneğini ortaya koyarken,¹³³ Yakûb’un oğluna rüyasını gizlemesini tembih etmesi,¹³⁴ koruyucu ebeveynlik ve duygusal rehberliğe işaret etmektedir. Buna karşılık kardeşler arasındaki kıskançlık ve rekabet,¹³⁵ aile içi sevgi dengesizliğinin sosyal ilişkilere etkisini göstermektedir.

Kıssada haset ve kıskançlık, sosyal ilişkileri bozan temel duygular olarak öne çıkmaktadır.

¹²⁸ Yusuf 12/9-12.

¹²⁹ Yusuf 12/26.

¹³⁰ Yusuf 12/26-29.

¹³¹ Atalay, “Bibliotherapy”, 50; Žunkovič, “The Cognitive Foundations”, 70.

¹³² Al Habsy vd., “Bibliotherapy”, 10; Martinec vd., “Various Aspects”, 91; Agustina vd., “Quranic Bibliotherapy”, 544.

¹³³ İbrahim Sürücü, “Yusuf Suresinde Aile Psikolojisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/46 (2016), 972.

¹³⁴ Yusuf 12/5.

¹³⁵ Yusuf 12/8.

Kardeşlerin Yusuf'a yönelik düşmanlığı,¹³⁶ sevgi rekabetinin hasede dönüşmesiyle ortaya çıkmış ve onları şiddet, hile ve dışlama gibi yıkıcı davranışlara sevk etmiştir. Yusuf'un kuyuya atılmasıyla başlayan süreç, hasedin birey ve aile üzerindeki etkilerini çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır.

Yusuf kıssasında aile içi çatışmaların yanı sıra bozulan ilişkilerin onarılması da konu edilmektedir. Kardeşlerin pişmanlık duymaları,¹³⁷ Bünyamin'i koruma sorumluluğu geliştirmeleri¹³⁸ ve Yusuf ile yeniden buluşmaları,¹³⁹ aile içi ilişkilerde dönüşüm ve uzlaşmanın mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Yusuf'un affediciliği¹⁴⁰ ve ailesini yeniden bir araya getirmesi,¹⁴¹ sosyal bağların merhamet temelinde yeniden inşa edilebileceğini göstermektedir.

Kıssada güven duygusu da sosyal boyutun temel unsurlarındandır. Yakûb'un temkinli yaklaşımı,¹⁴² geçmiş deneyimlerin güven ilişkisini etkilediğini gösterirken, kardeşlerin yemin etmeleri¹⁴³ güvenin yeniden inşa sürecine işaret etmektedir. Mısır kralının Yusuf'u "emin"¹⁴⁴ olarak nitelendirmesi ise bireysel dürüstlüğün toplumsal kabul üzerindeki rolünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Yusuf Suresi, bireyin sosyal ilişkilerde sevgi, güven, kıskançlık ve affedicilik gibi kişiler arası ilişkilerin temel dinamiklerini somut örnekler üzerinden ele alan ve bireyin sosyal farkındalık geliştirmesine katkı sağlayabilecek bibliyoterapik bir anlatı niteliğindedir.

2.7. Varoluşsal Boyut

Bibliyoterapinin varoluşsal boyutu, bireyin metinler aracılığıyla hayatın anlamı, insanın varoluşu, acı, kader ve umut gibi temel sorular üzerine düşünmesini ifade etmektedir. Bu süreçte birey, yaşadığı deneyimleri daha geniş bir anlam çerçevesinde değerlendirerek varoluşsal farkındalık geliştirmektedir.

Dinî ve anlatı temelli metinler, yaşamın anlamına ilişkin bütüncül açıklamalar sunarak bireyin varoluşsal kaygılarını anlamlandırmasına katkıda bulunmaktadır.¹⁴⁵ Bibliyoterapi süreci ise bireyin kendisiyle ve deneyimleriyle ilişki kurmasını sağlayarak anlam arayışı ve öz-yansıtma süreçlerini derinleştirmektedir.¹⁴⁶

Bu bağlamda bibliyoterapi, bireyin psikolojik olduğu kadar manevi ve varoluşsal

¹³⁶ Yusuf 12/8-18.

¹³⁷ Yusuf 12/91, 97.

¹³⁸ Yusuf 12/78.

¹³⁹ Yusuf 12/88-91.

¹⁴⁰ Yusuf 12/92.

¹⁴¹ Yusuf 12/93, 99-100.

¹⁴² Yusuf 12/64, 66.

¹⁴³ Yusuf 12/65.

¹⁴⁴ Yusuf 12/54.

¹⁴⁵ Atalay, "Bibliotherapy", 45.

¹⁴⁶ Žunkovič, "The Cognitive Foundations" 81-82.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

ihtiyaçlarına da hitap eden bütüncül bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Metinler aracılığıyla birey, yaşadığı acı ve zorlukları anlamlandırmakta; sabır, umut ve tevekkül üzerinden içsel bir denge geliştirmektedir.¹⁴⁷

Kur'ân metni varoluşsal boyutta güçlü bir anlam zemini sunmaktadır. İlahi plan, kader, sabır ve tefekkür gibi kavramlar üzerinden bireyin hayatı bütüncül bir perspektifle değerlendirmesi teşvik edilmekte; yaşanan zorlukların anlamlı bir sürecin parçası olduğu vurgulanmaktadır.¹⁴⁸

Bu çerçevede Yusuf Suresi, iman, tevekkül ve ümit-ümitsizlik ekseninde insanın varoluşsal arayışına yön veren güçlü örnekler sunmaktadır. Kıssadaki anlatılar, bireyin zorlukları yalnızca bireysel bir deneyim olarak değil, ilahî bir anlam çerçevesinde değerlendirmesine imkân tanımaktadır.

Varoluşsal boyutun merkezinde yer alan iman, bireyin hayatı anlamlandırma biçimini belirleyen temel unsurlardan biridir. Yusuf'un "*Şüphesiz ben, Allah'a inanmayan... bir kavmin dininden uzak durdum*"¹⁴⁹ ifadesi, inanç temelini bilinçli bir tercihle inşa ettiğini ve tevhit eksenli bir varoluş bilinci geliştirdiğini göstermektedir. Bu yönüyle kıssa, bireyin inanç kalıplarını sorgulayarak hakikate yönelmesinin varoluşsal bir dönüşüm olduğunu ortaya koymaktadır.

Kıssada iman, yalnızca teorik bir kabul değil, aynı zamanda zorluklar karşısında anlam üretme gücü olarak tezahür etmektedir. Yusuf'un kuyu,¹⁵⁰ kölelik,¹⁵¹ iftira¹⁵² ve zindan¹⁵³ gibi ağır imtihanlara rağmen duruşunu koruması,¹⁵⁴ yaşanan acıların anlamlı bir sürecin parçası olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. "*İman edip sakınanlar için âhiret mükâfatı daha hayırlıdır*"¹⁵⁵ ifadesi, dünyevî süreçlerin ilahî adalet perspektifiyle tamamlandığını ortaya koymaktadır.

Varoluşsal boyutun bir diğer unsuru tevekküldür. Yakûb'un hem tedbir alması¹⁵⁶ hem de sonucu Allah'a bırakması,¹⁵⁷ insanın sınırlı kudreti ile ilahî takdir arasındaki dengeyi yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, bireyin sorumluluk alırken kontrol edemediği alanlarda teslimiyet geliştirmesini sağlayan bütüncül bir anlayış sunmaktadır.

Kıssada ümit ve ümitsizlik arasındaki denge de önemli bir yer tutmaktadır. Yakûb'un "*Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin*"¹⁵⁸ yaklaşımı, umudun sürekliliğini temsil etmektedir.

¹⁴⁷ Martinec vd., "Various Aspects", 87.

¹⁴⁸ Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 538-539.

¹⁴⁹ Yusuf 12/37.

¹⁵⁰ Yusuf 12/15.

¹⁵¹ Yusuf 12/20.

¹⁵² Yusuf 12/25.

¹⁵³ Yusuf 12/35.

¹⁵⁴ Yusuf 12/33-34.

¹⁵⁵ Yusuf 12/57.

¹⁵⁶ Yusuf 12/66-67.

¹⁵⁷ Yusuf 12/67.

¹⁵⁸ Yusuf 12/87.

Buna karşılık kardeşlerin belirli bir durumda ümitlerini kesmeleri,¹⁵⁹ insanın sınırlılıklarını kabul etmesiyle ilişkilendirilmektedir. Bu durum, mutlak ümitsizliğin imanla bağdaşmadığını, sınırlı ümit kaybının ise insanî bir tecrübe olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak Yusuf Suresi, bireyin yaşadığı acı, kayıp ve belirsizlikleri anlamlandırmasına imkân tanıyan güçlü bir varoluşsal çerçeve sunmaktadır. Kıssadaki örnekler, bireyin yaşamındaki zorlukları ilahî plan ve umut perspektifiyle yeniden değerlendirmesine katkı sağlayarak varoluşsal anlam arayışını derinleştiren okuma temelli psikolojik destek referansları ortaya koymaktadır.

2.8. Manevî Boyut

Bibliyoterapinin manevî boyutu, bireyin metin aracılığıyla ilahî olanla bağ kurması, içsel huzur geliştirmesi ve ruhsal dengeye ulaşması sürecini ifade eder. Bu boyut, dua, tövbe, tevekkül ve ilahî yöneliş gibi unsurların psikolojik iyilik hâliyle ilişkisini ele almaktadır. İslam psikolojisi de insanı yalnızca bilişsel ve duygusal yönleriyle değil, kalp ve ruh boyutlarıyla birlikte ele alarak iyileşme süreçlerinde manevî unsurları merkeze almaktadır.¹⁶⁰

Kur'an anlatıları, bireye sabır, umut ve ilahî hikmet perspektifi kazandırarak zorlukların daha geniş bir anlam çerçevesinde değerlendirilmesine rehberlik eder.¹⁶¹ Bu süreçte birey, Allah ile kurduğu bağ üzerinden güven, teslimiyet ve içsel huzur geliştirir. Bu yönüyle manevî boyut, bireyin bilişsel ve duyuşsal süreçlerini ilahî anlam zemininde bütünleştiren kapsayıcı bir derinlik sunar. Bu bağlamda Yusuf Suresi, dua, tevekkül ve ilahî takdire güven temalarıyla psikolojik ve manevî destek bakımından değerlendirilebilecek bir anlatı örneğidir.

Manevî bibliyoterapinin temel aşamalarından biri olan istiâze, bireyin acziyetini idrak ederek Allah'a yönelmesini ifade eder.¹⁶² Bu yöneliş, ilahî yardıma duyulan ihtiyaç bilinci ve teslimiyetin bir göstergesi olup bireyde güven duygusu oluşturarak kaygıyla başa çıkma sürecinde güven ve teslimiyet duygularını destekleyebilecek bir yöneliş olarak değerlendirilebilir.¹⁶³ Yusuf'un "Allah'a sığınırım"¹⁶⁴ ifadesi, istiâzenin ahlaki ve varoluşsal boyutunu ortaya koymaktadır.

İstiâzeyle başlayan Allah'a yöneliş, dua aracılığıyla daha bilinçli bir ilişki biçimine dönüşmektedir. Dua, yalnızca ihtiyaçların dile getirilmesi değil, teslimiyet, şükür ve

¹⁵⁹ Yusuf 12/80.

¹⁶⁰ Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 539-540.

¹⁶¹ Agustina vd., "Quranic Bibliotherapy", 542.

¹⁶² Remzi Kaya, "Kur'an'da İstiâze (Sığınma)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2001), 95-98.

¹⁶³ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 227-231; Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 100-102; Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982), 195-196.

¹⁶⁴ Yusuf 12/23.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

korunma talebini içeren çok yönlü bir manevî iletişimdir. Yusuf'un duası,¹⁶⁵ zorluklar karşısında ilahî desteğe yönelişi ve ahlaki duyarlılığı yansıtmaktadır.

İstiâze ve duada belirginleşen ilahî yönelişe, tövbe yoluyla gerçekleşen içsel yüzleşme ve arınma da eşlik etmektedir. Kardeşlerin yaşadığı suçluluk ve pişmanlık,¹⁶⁶ nefsî arzular ile ahlaki değerler arasındaki çatışmayı yansıtırken, tövbenin samimiyet ve dönüşüm gerektiren bir süreç olduğunu göstermektedir.

İstiâze, dua ve tövbe ile şekillenen bu süreç, Yusuf Suresi'nde manevî danışmanlık örnekleriyle somutlaşmaktadır. Yusuf'un zindanda arkadaşlarına yaklaşımı,¹⁶⁷ empatik dinleme ve rehberlik yönüyle dikkat çekerken; Bünyamin'e gösterdiği ilgi,¹⁶⁸ duygusal destek boyutunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Yusuf Suresi'nde istiâze, dua, tövbe ve manevî rehberlik örnekleri, bireyin Allah ile kurduğu ilişkinin psikolojik dayanıklılığa ve ruhsal dengeye sağlayabileceği katkıları görünür kılmaktadır. Birbirini tamamlayan bu unsurlar, manevî bibliyoterapiye dayalı bütüncül bir okuma çerçevesinin temel bileşenlerini oluşturmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada bibliyoterapi kavramı kutsal metinler bağlamında ele alınmış ve Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssaların psikolojik ve manevî rehberlik bakımından taşıdığı imkânlar Yusuf suresi örneğinde incelenmiştir. Surede yer alan olaylar, karakterler ve mesajlar; anlatısal, bilişsel, duyuşsal, davranışsal ve rehberlik, ahlâkî, sosyal, varoluşsal ve manevî boyutlar çerçevesinde tematik olarak değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda Yusuf suresinin insanın duygu, düşünce, davranış, değer ve anlam dünyasına temas eden birbiriyle ilişkili çok sayıda unsur içerdiği görülmüştür.

Surenin anlatısal boyutunda Hz. Yusuf'un çocukluğundan yetişkinliğine uzanan hayatı belirgin bir olay bütünlüğü içerisinde aktarılmaktadır. Kuyuya bırakılma, köle olarak satılma, iftiraya uğrama, zindana gönderilme ve ülke yönetiminde sorumluluk üstlenme gibi aşamalar, yaşanan güçlüklerin daha geniş bir hayat süreci içerisinde anlamlandırılmasına imkân veren bir anlatı meydana getirmektedir. Karakterlerin ve olayların belirgin biçimde tasvir edilmesi, okuyucunun kıssadaki yaşantılarla bağ kurmasına ve kendi hayat tecrübeleri üzerinde düşünmesine yardımcı olabilecek bir özdeşim zemini hazırlamaktadır. Kıssanın anlatısal bütünlüğü, karşılaşılan güçlüklerin birbirinden bağımsız olaylar olarak değil, değişim ve olgunlaşmayla ilişkilendirilebilecek bir sürecin aşamaları olarak okunabilmesine imkân vermektedir.

Bilişsel boyutta rüyalar, yorumlar, planlama faaliyetleri, alınan tedbirler ve kurulan neden-sonuç ilişkileri öne çıkmaktadır. Hz. Yusuf'un kıtlık dönemine ilişkin hazırlıkları,

¹⁶⁵ Yusuf 12/33-34, 101.

¹⁶⁶ Yusuf 12/91.

¹⁶⁷ Yusuf 12/37-41.

¹⁶⁸ Yusuf 12/69.

H. Yakûb'un çocuklarına yönelik uyarıları ve olayların görünen sebeplerin ötesinde ilahî bilgiyle ilişkilendirilmesi, farklı düşünme ve anlamlandırma biçimlerine örnek teşkil etmektedir. Kıssadaki bu örneklerin, okuyucunun karşılaştığı olayları yeniden değerlendirmesine, alternatif açıklamalar geliştirmesine ve yaşantılarına daha geniş bir perspektiften bakmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Duyuşsal boyutta hüznü, korku, kaygı, kıskançlık, arzu, umut, merhamet ve affedicilik gibi farklı duygular aynı anlatı içerisinde yer almaktadır. H. Yakûb'un kayıplar karşısındaki hüznü ve tevekkülü ile oğulları için bağışlanma dilemesi, H. Yusuf'un güçlükler karşısındaki sabrı ve kardeşlerini affetmesi, duyguların tanınması, ifade edilmesi ve yönlendirilmesi bakımından dikkat çekici örneklerdir. Kıssanın içerdiği duygusal çeşitlilik, okuyucunun karakterlerle özdeşim kurmasına ve kendi duygusal tecrübelerini gözden geçirmesine elverişli bir içerik meydana getirmektedir. Ancak metin incelemesinden hareketle bu unsurların okuyucuda doğrudan ve ölçülebilir bir terapötik etki meydana getirdiği ileri sürülemez.

Davranışsal ve rehberlik boyutunda kıssadaki olumlu ve olumsuz davranış örnekleri belirginleşmektedir. H. Yusuf'un iffet, sabır, sorumluluk ve affedicilikle şekillenen tutumları olumlu davranış örnekleri olarak öne çıkarken kardeşlerinin kıskançlık, yalan ve hileye dayalı davranışları bunların bireysel ve ailevi sonuçlarını görünür kılmaktadır. Kıssada yer alan öğütler, uyarılar, rüya yorumları ve zindandaki iletişim biçimi de rehberlik açısından incelenebilecek örnekler içermektedir. Okuyucu, farklı davranışların nedenlerini ve sonuçlarını kıssa bütünlüğü içerisinde görerek kendi tercihleri ve sorumlulukları üzerinde düşünme imkânı bulabilir.

Ahlâkî ve sosyal boyutlarda iffet, doğruluk, sadakat, ihsan, merhamet ve bağışlama gibi değerler ile yalan, iftira, kıskançlık ve ihanet gibi olumsuz tutumlar karşılıklı olarak ele alınmaktadır. Aile içi kıskançlığın çatışmaya dönüşmesi, güven ilişkisinin zedelenmesi, kardeşlerin pişmanlığı ve ailenin yeniden bir araya gelmesi, sosyal ilişkilerin bozulma ve onarılma aşamalarını birlikte göstermektedir. H. Yusuf'un kendisine kötülük yapan kardeşlerini affetmesi, intikam yerine merhametin tercih edilmesine ilişkin ahlâkî bir örnek niteliğindedir. Kıssadaki karakter ve olaylar; güven, sorumluluk, empati, doğruluk ve affediciliğin kişiler arası ilişkilerdeki yeri üzerinde düşünülmesine katkı sağlayabilecek özellikler taşımaktadır.

Varoluşsal ve manevî boyutlarda insanın yaşadığı güçlüklerin anlamı, ilahî takdir, umut, dua, istiâze, tövbe ve tevekkül temaları öne çıkmaktadır. H. Yusuf ve H. Yakûb'un sıkıntılar karşısındaki tutumları, insanın sınırlılığı ile Allah'a güven arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Kıssanın başlangıcında yaşanan ayrılık ve kayıpların ilerleyen aşamalarda kavuşma ve bağışlamayla sonuçlanması, yaşanan güçlüklerin anlam, sabır ve umut çerçevesinde yeniden yorumlanabilmesine imkân vermektedir. İstiâze, dua ve tövbe örnekleri ise insanın acziyetini fark etmesi, Allah'a yönelmesi ve davranışlarıyla yüzleşmesi bakımından manevî bibliyoterapik okumaya konu olabilecek unsurlar niteliğindedir.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

Araştırmada kullanılan anlatısal, bilişsel, duyuşsal, davranışsal ve rehberlik, ahlâkî, sosyal, varoluşsal ve manevî sınıflandırma; geliştirilmiş ve uygulamayla sınanmış bir terapi modeli olarak değil, Yusuf suresinin bibliyoterapik açıdan incelenmesini kolaylaştıran tematik bir analitik çerçeve olarak düşünülmelidir. Çalışmanın katkısı, bibliyoterapi literatüründe farklı başlıklar altında ele alınan bazı süreçleri kutsal metin merkezli bir okuma içerisinde ilişkilendirmesi ve bunların Yusuf suresindeki karşılıklarını tartışmaya açmasıyla sınırlıdır.

Araştırmanın yalnızca Yusuf suresine dayanması ve nitel, metin merkezli ve yorumlayıcı bir yöntemle yürütülmesi önemli bir sınırlılıktır. Elde edilen bulgular, Yusuf suresinin bibliyoterapik okumaya elverişli unsurlar taşıdığına ilişkin yorumlardan oluşmakta; Kur'ân okumasının bireyler üzerindeki klinik veya terapötik etkilerini kanıtlamamaktadır. Ulaşılan değerlendirmelerin farklı surelere, kıssalara ve okuyucu gruplarına doğrudan genellenmesi de mümkün değildir.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda Kur'ân'daki diğer kıssalar benzer tematik çerçevelerle incelenebilir ve farklı kıssaların bibliyoterapik özellikleri karşılaştırılabilir. Yusuf suresinin okuyucular üzerindeki etkileri; görüşme, gözlem, ölçek ve uygulama çalışmalarından yararlanan ampirik araştırmalarla ele alınabilir. Farklı yaş, eğitim düzeyi, dinî yönelim ve hayat tecrübesine sahip gruplarla yürütülecek çalışmalar, metnin hangi şartlarda ve ne tür rehberlik süreçlerinde işlevsel olabileceğinin anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Manevî danışmanlar ile ruh sağlığı uzmanlarının birlikte yürüteceği araştırmalar, kutsal metin kullanımının yöntemsel ve etik sınırlarının belirlenmesine de yardımcı olabilir.

Sonuç olarak Yusuf suresi, insanın psikolojik, sosyal, ahlâkî, varoluşsal ve manevî yaşantılarına temas eden zengin bir anlatı içeriğine sahiptir. Araştırmada benimsenen çok boyutlu okuma biçimi, surenin bibliyoterapik açıdan taşıdığı imkânların tartışılmasına yönelik sınırlı bir kavramsal katkı niteliğindedir. Elde edilen bulgular, din psikolojisi, manevî danışmanlık ve bibliyoterapi arasındaki ilişkilerin ileride yapılacak teorik ve uygulamalı çalışmalarla daha ayrıntılı biçimde incelenebileceğine işaret etmektedir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Osman ALDEMİR

Finansman / funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Adeyeye, Sophia V. - Odeleye, Donald Abidemi. "Leveraging Artificial Intelligence (AI) for Effective Pastoral Bibliotherapy and Hymnotherapy: A New Frontier in Emotional, Psychological, and Spiritual Healing". *Pastoral Counsellors: Journal of Nigerian Association of Pastoral Counsellors* 4 (2025), 423-430. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14827934>
- Afolayan, Johnson. "Documentary Perspective of Bibliotherapy in Education". *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts* 33/2 (01 Aralık 1992), 137-148.
- Agustina, Susanti vd. "Quranic Bibliotherapy: An Islamic Psychospiritual Approach to Healing". *International Journal of Education, Psychology and Counseling* 9/53 (Mart 2024), 538-546.
- Al Habsy, Bakhrudin vd. "A Literature Review of Bibliotherapy Methods in Group Guidance". *JKPP (Jurnal Kajian Pendidikan dan Psikologi)* 2/2 (Aralık 2024), 10-26.
- Atalay, Mehmet. "Dealing with Psychological Challenges Through Reading Religious Texts: Broadening the Scope of Bibliotherapy". *EKEV Akademi Dergisi* 15/48 (2011), 45-74.
- Avcı İnci, Aişe. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bağlamında Kur'an-ı Kerimdeki Kadın Kıssalarında Bibliyoterapik Unsurlar*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Belen, Fatıma Zeynep. *Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl el-. *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları ve Dârü's-Sahnûn, 1992.
- Cengil, Muammer - Günsel Kaya, Ümmügülüm. "Psikolojik Rahatsızlıkları Olan Bireylere Mesnevi ile Bibliyoterapi Uygulanması". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/415-437. İstanbul: DEM Yayınları, 2016.
- Cook, Katherine E. vd. "Bibliotherapy". *Intervention in School and Clinic* 42/2 (Kasım 2006), 91-100.
- Crothers, Samuel McChord. "A Literary Clinic". *The Atlantic Monthly* 118/3 (Eylül 1916), 291-301.
- Çağrı, Mustafa. "İhsan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/544-546. İstanbul: TDV Yayınları, 2000. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihsan--iyilik>
- Çetin, Didem - Doğanay, Meltem. "5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Bibliyoterapi Açısından İncelenmesi". *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi* 14/31 (17 Mart 2020), 354-376.
- Demir, Güler. "Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi ve Kütüphanelerin Bu Süreçteki Yeri". *Bilgi Yönetimi Dergisi* 5/1 (2022), 302-321.
- Doğanay, Süleyman. "Yas Sürecindeki Müslüman Danışmanlar İçin Kur'an'dan Bibliyoterapik Bir İçerik: Bilge Kişi-Musa Kıssası". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 60 (01 Aralık 2023), 73-81. <https://doi.org/10.5152/ilted.2023.23425>
- Ekşi, Halil. *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- Gadamer, Hans-Georg. *Truth and Method*. London: Continuum, 2. Basım, 2004.
- Gladding, Samuel T. - Gladding, Claire. "The ABCs of Bibliotherapy for School Counselors". *The School Counselor* 39/1 (1991), 7-13.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 13. Basım, 2017.
- Jalongo, Mary Renck. "Bibliotherapy: Literature to Promote Socioemotional Growth". *The Reading Teacher* 36/8 (1983), 796-802.
- Kaya, Remzi. "Kur'an'da İstiâze (Sığınma)". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2001), 95-112.
- Koç, Mustafa. "Bibliyoterapi Temelli Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Psiko-Eğitim Programı: Karma Desenli Bir Uygulama". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59 (01 Aralık 2025), 517-549. <https://doi.org/10.17120/omuifd.1743263>
- Kuşeyri, Abdülkerim. *Letâifu'l-İşârât: İlahî Kelâm'ın Sırları-Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*. çev. Ekrem Demirli. 6 Cilt. İstanbul: Fikriyat, 2020.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. çev. M. Emin Saraç vd. 16 Cilt. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1973.
- Martinec, Renata vd. "Various Aspects of Using Bibliotherapy in the Field of Education and Rehabilitation". *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 58/1 (2022), 87-103.
- Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. ed. Selahattin Turan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *Sahîhu Müslim*. İstanbul: Çağrı Yayınları ve Dârü's-Sahnûn, 1992.

KUR'AN KISSALARINDA BİBLİYOTERAPİNİN ÇOK KATMANLI YAPISI: YUSUF SURESİ ÖRNEĞİNDE PSİKOLOJİK BİR ANALİZ

- Ouzts, Dan T. "The Emergence of Bibliotherapy as a Discipline". *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts* 31/3 (Şubat 1991), 199-206.
- Öner, Uğur. "Bibliyoterapi". *Çankaya University Journal of Arts and Sciences* 1/7 (2007), 133-150.
- Özdemir, Nurten Karacan vd. "Üstün Yetenekli Çocuklara Yönelik Bibliyoterapötik Literatür: Üç Kitabın İncelenmesine Dayalı Örnek Bir Çalışma". *Turkish Journal of Giftedness & Education* 9/1 (Ağustos 2019), 47-60.
- Pardeck, John T. "Bibliotherapy and Clinical Social Work". *Journal of Independent Social Work* 5/2 (1991), 53-63.
- Pazarlı, Osman. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. Basım, 1982.
- Qadhi, Yasir. *Yusuf Suresinden Dersler*. çev. İbrahim Eski. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2024.
- Rubin, Rhea Joyce. *Using Bibliotherapy: A Guide to Theory and Practice*. Phoenix: Oryx Press, 1978.
- Russell, David H. - Shrodes, Caroline. "Contributions of Research in Bibliotherapy to the Language-Arts Program". *The School Review* 58/6 (Eylül 1950), 335-342. <https://doi.org/10.1086/441719>
- Shah, Dhanishta - Sanu, Anita. "The Use of Bibliotherapy as a Therapeutic Intervention by Mental Health Professionals". *International Journal of Indian Psychology* 11/3 (2023), 4689-4697.
- Shechtman, Zipora. *Treating Child and Adolescent Aggression Through Bibliotherapy*. New York: Springer, 2009. <https://doi.org/10.1007/978-0-387-09745-9>
- Sürücü, İbrahim. "Yusuf Suresinde Aile Psikolojisi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/46 (2016), 966-980.
- Tarhan, Nevzat. *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 5. Basım, 2011.
- Ünal, İsmail Hakkı. "Hz. Peygamberin Örneğinde Mü'minin Sorumluluk Bilinci". *Sorumluluk Bilinci*. ed. Elif Erdem. 25-36. Ankara: DİB Yayınları, 2020.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 3. Basım, 1979.
- Yeşilyaprak, Binnur. "Bibliyoterapi: Okuma ile Sağaltım". *Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu*. 122-132. Ankara: Eğitim Sen Ankara Şubeleri - Türkiye Yazarlar Sendikası Ankara Temsilciliği, 2009.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 10. Basım, 2016.
- Yılmaz, Erdal. "Bilinç, Hakikat ve Dile Dair Hermeneutik Yaklaşım". *Dîvân, Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 28/54 (2023), 1-30.
- Yılmaz, Müge. "Bilgi ile İyileşme: Bibliyoterapi". *Türk Kütüphaneciliği* 28/2 (2014), 169-181.
- Žunkovič, Igor. "The Cognitive Foundations of Therapeutic Reading and their Implications for Literary Bibliotherapy". *Central European Cultures* 5/2 (2025), 70-87.